Belcredi, Ludvík

Archeologický výzkum kaple svaté Kateřiny a areálu kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova

Archaeologia historica. 1993, vol. 18, iss. [1], pp. 315-343

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/140061
Access Date: 28. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts,
Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Archeologický výzkum kaple svaté Kateřiny a areálu kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova

LUDVÍK BELCREDI

Kolonizační úsilí cisterciáckého řádu zasáhlo v 1. pol. 13. stol. i dosud málo osídlenou oblast Tišnovska a na dlouhá staletí ovlivnilo další vývoj tohoto kraje. V r. 1233 se královna Konstancie rozhodla vybudovat zde klášter a spolu s markrabětem Přemyslem ho obdarovat četnými statky. Jeho podobu jistě ovlivnilo královnino rozhodnutí nechat se zde pohřbít.

Při diskusi o původní podobě kláštera se vždy vycházelo z existujícího chrámu Nanebevzetí a přilehlého patrového konventu s dobře dochovanou křížovou chodbou. O celkovém rozsahu kláštera a dalších stavbách se však nevědělo téměř nic. Odpověď na tyto otázky měl přinést stavebně historický průzkum prováděný v r. 1989 v prostoru probošství a především postupný výzkum archeologický, který zde byl prováděn v letech 1987—1992.

Myšlenka archeologického odkryvu areálu cisterciáckého kláštera Porta coeli se formovala po několik let a vycházela z okamžitých možností zkoumat jednotlivé plochy. Velkou zásluhu na něm má Okresní muzeum Brno-venkov, které na zmíněný výzkum vynaložilo nemalé částky. Když byl v roce 1983 zahájen výzkum opevnění na kopci Čepička, neexistoval žádný ucelený plán systematického výzkumu areálu, neboť klášter v té době náležel Krajskému středisku st. pam. péče a ochrany přírody v Brně a pro pracovníky OM nebyl běžně přístupný. V roce 1986 po ukončení výzkumu na Čepičce, se naskytla převodem kláštera do majetku OM Brno-venkov možnost pokračování výzkumu na dalších plochách.

S výsledky archeologického výzkumu na Čepičce byla archeologická veřejnost poměrně podrobně seznámena v práci z roku 1990 (Belcredi 1990). Oproti původní domněnce a zažité tradici zde bylo odkryto rozestavěné opevnění z 2. čtvrtiny 15. stol., z doby, kdy byl cisterciácký klášter vyvrácen husity (obr. 1). Tehdy zde patrně Pernštejnové začali budovat opevnění, které již nese vyspělé znaky hradební architektury 2. pol. 15. stol., včetně půlkruhové bašty chránící přístupovou cestu. Lze konstatovat, že výzkum byl značným přínosem zejména pro poznání postupu stavby tohoto charakteru. Pochopitelně, že se stal též cennou historickou informací o situaci na Tišnovsku v husitském období. Vzhledem k délce jeho existence, pouhých 20 let, přispěl i k poznání materiální kultury své doby. Zanedbatelné není ani poznání, že k jeho výstavbě byly použity stavební články z tehdy rozvráceného a chátrajícího kláštera, k jehož opravě bylo přistoupeno až v polovině 15. stol. Obnovení provozu kláštera znamenalo konec pro stavbu tohoto opevnění. Již dokončené stavby byly podle tehdejších zvyklostí zapáleny, pobořeny a použitelný materiál byl přes zasypaný příkop znovu převezen do areálu kláštera.

V roce 1987 probíhala výměna dlažby a instalace nového elektrického vedení v hlavním chrámu. Během této akce jsme měli možnost prozkoumat dva hroby pod vítězným obloukem jižní kaple, kde se propadla podlaha. První hrob se nacházel ve vzdálenosti 2 m od jižní zdi centrálně pod obloukem. Jeho velikost byla 55 × 188 cm, 124 cm pod dlažbou. Hrobová jáma byla pod dlažbou kryta vrstvou vápenné malty a hlinitým zásypem jednotného charakteru. Z rakve se dochovalo několik prken až do výše 25 cm. V ní jsme nalezli zbytky látky přichycené na prkna a žíně, avšak

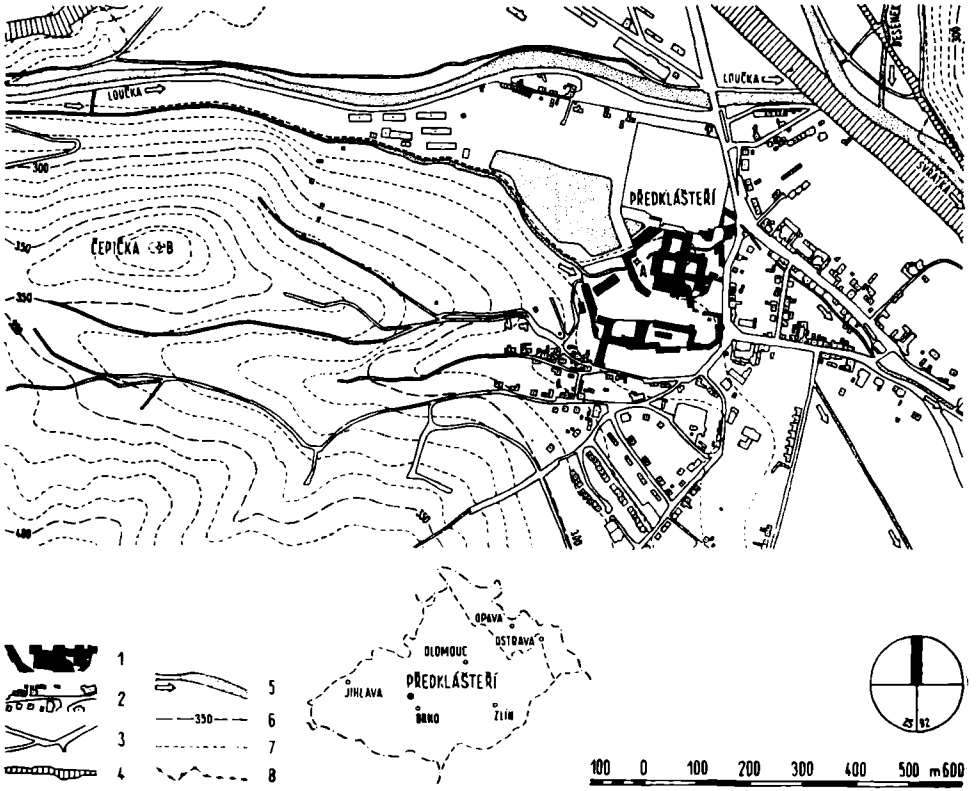

Obr. 1. Situační plán archeologických lokalit Předklášteří — klášter Porta Coeli — kaple sv. Kateřiny a opevnění na kopci Čepička, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov. 1 — budovy areálu kláštera, 2 — ostatní zastavěné plochy, 3 — silnice a cesty, 4 — železnice, 5 — vodní toky a vodní plochy, 6 — vrstevnice po 50 m, 7 — vrstevnice po 10 m, 8 — katastrální hranice, A — kaple sv. Kateřiny, B — opevnění Čepička. (Kresba Z. Špičák)

z kostry se dochovala pouze část lebky. V zásypu byl nalezen 5 cm veliký dřevěný křížek se zlaceným Kristem, původně umístěný na víku rakve, jejíž zbytek se zachoval na jeho spodní části (obr. 10b). Tak bylo možné zjistit, že síla prkna, které tvořilo víko, byla 5 cm a na jeho spodní straně se opět dochovaly zbytky látky. V místě předpokládané polohy pánve byl nalezen zbytek silně zeleně patinovaného růžence s dřevěnými korálky. Pouhých 40 cm jihozápadně od této jámy byl situován druhý hrob o velikosti 240 × 50 cm, zapuštěný do stejné hloubky. V zásypu nad rakví se objevila část kalvy a 2 silné dlouhé lidské kosti. Také v tomto hrobu byly kosti silně ztrouchnivělé. V její střední části se opět nalézal patinovaný růženec s dřevěnými korálky, tentokráte se však nalezlo i 5 menších a jeden větší medailon. Na aversu všech je vyobrazena Panna Marie sedmibolestná a na reversu jsou výjevy ze života Krista. Podle posouzení dr. Šmerdy z numismatického odd. MZM se jedná o svátostky vyráběné v druhé pol. 17. stol. až do 30. let stol. 18. V poměrně dobře dochované rakvi byly nalezeny zbytky hnědě zbarvené látky a látkové květy obšité tzv. dracounem, silně patinovaným (obr. 10a).

Při severní straně lodi bylo možné prozkoumat větší plochu, na které se nacházely 3 vrstvy dlažeb. Nejstarší dlaždice se skosenými hranami o velikosti 14 × 14 cm známe již z Čepičky a dalších míst kláštera a zdá se, že byly položeny v 15. stol. Tyto

dlaždice se nacházely 35 cm pod úrovní podlahy. Sondu jsme zahloubili 130 cm pod povrch, avšak stále jsme se nacházeli v zásypové vrstvě.

Jelikož v této době byl klášter převeden do majetku Okr. muzea Brno-venkov, mohli jsme přistoupit k výzkumu základního areálu, avšak pouze tam, kde jsme nenarušili návštěvní provoz památky, ani činnost řádových sester.

Utvářel se však již plán celkového výzkumu areálu, který v důsledku navrácení kláštera řádu však již nebyl realizován. Výzkum nebylo možné uskutečnit v prostoru křížové chodby, na které byl před časem položen souvislý betonový koberec, v prostoru přestavěné západní části, kde na počátku století byl z hospodářské stavby vybudován nový kostel a prostory obývané řadovými sestrami, které se však řadí k nejmladším. Z míst, kde jsme o výzkumu uvažovali, nebyly prozkoumány rajský dvůr a dvorek mezi 2. a 3. konventem, kde je dostatečná plocha na zjištění původní zástavby.

Výzkum byl zahájen v místnostech navazujících na kapitulní síň, které podle tradice výstavby cisterciáckých klášterů měly být ve svých počátcích průchodem do zahrad, hovornou a fraterií. Podrobný průzkum však nepřinesl žádná závažná zjištění. První dvě místnosti měly cihlovou podlahu, pod níž byla do hloubky 50 cm suť obsahující zbytky vápenné malty a cihel a dále jen zjevně navezená hlína. V hloubce 120 cm jsme narazili na hladinu spodní vody. Třetí místnost byla v období baroka přestavěna na kuchyň a podlaha zalita mocnou maltovou vrstvou zpevněnou v mladším období betonem. Proto nejzávažnější poznatek jsme učinili až ve velkém barokním prostoru, kde se v návaznosti na fraterii měly původně podle cisterciáckých zvyklostí nacházet prevety. Jejich základy se nám také podařilo odkrýt. Řada přestaveb, z nichž poslední byly prováděny z kvalitních cihel, však zabraňovala tyto jímky vybrat.

V roce 1988 jsme se zaměřili na výzkum probošství, kde v témže roce provádělo SURPMO (dr. L. Konečný) stavebně historický výzkum. V součinnosti s archeologickým výzkumem tak vznikla poměrně velmi slušná představa o stavebním vývoji a podobě této části klášterního komplexu.

Archeologický výzkum prokázal, že budova probošství je postavena na mohutné hradební zdi, která vymezovala obvodovou zástavbu (obr. 2). V dnes dochované části zůstalo na jejím jižním okraji zachováno těleso původní vstupní věže. Od ostatního zdiva ji odděluje výrazné armování všech 4 nároží. Věž měla čtvercový půdorys o straně 4,5 m, zdi jsou silné 110 cm. Čelo věže s branou vystupovalo 1 m před linii hradby a bylo založeno na hlubokém příkopu. Ten zjistila sonda o velikosti 2×5 m, položená na sz nároží věže. Dna příkopu, který byl zasypán sutí, jsme však nedosáhli. V zásypu byla zastoupena velkým množstvím především renesanční keramika včetně kachlů, avšak objevovala se i keramika starší. Výkop do hloubky 2 m prokázal, že nároží věže je armováno velkými pískovcovými kvádry načervenalé barvy, střídavě kladené podél do jižní a západní stěny. Stěny věže byly postaveny z lomového kamene horizontálně vrstveného, až na nároží neopracovaného. Na povrchu zdiva zjistil L. Konečný několik vrstev omítek. Vně šedobílou gotickou omítku, na které se zachoval zbytek patrně symbolického emblému provedeného okrovou linkou, a to kruh s připojenými trojúhelníky (Konečný 1988, 34). V západní stěně, byla pod omítkou odkryta část původního ostění brány. Pod úrovní terénu věže byl v renesanci vybudován sklep, v jehož tělese jsme 90 cm pod povrchem odkryli nárazové patníky, které vymezovaly původní vjezd. Ten byl široký 230 cm a je doložen na vyobrazení kláštera ze 3. čtvrt. 18. stol.

V pozdějším období byly na vnitřní stranu k věži druhotně přistavěny dva raně gotické pilíře, které Konečný datuje do 30. let 13. stol. Jsou z velkých načervenalých kvádrů pískovce s okosenými hranami spočívajících na profilovaných širších patkách Obdobně jsou profilovány i hlavice v horní části (Konečný 1988, 28). Hradba je vyvázána do bočních stěn věže, což svědčí o stejném období výstavby. Založení zdiva na vnější straně je mnohem hlubší než vnitřní, což dokazuje, že příkop pokračoval

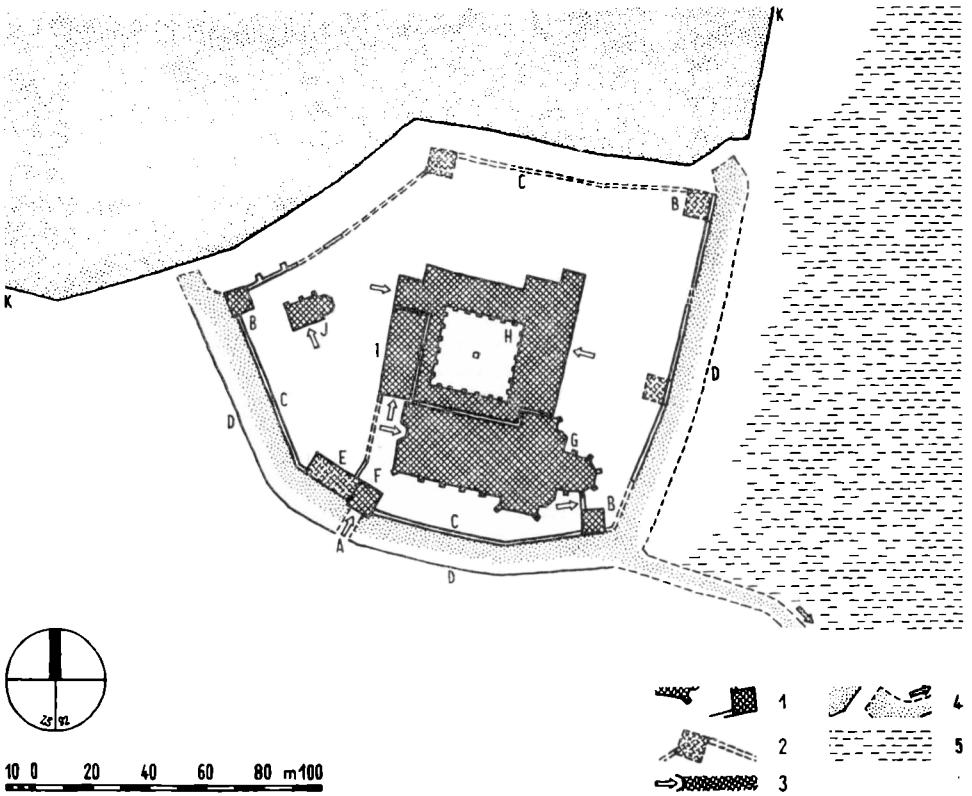

Obr. 2a. Areál kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov, předpokládaný stav ve 13. století. 1 — stavební objekty ze 13. stol. ev. zabudované do stávajících staveb, 2 — předpokládané stavební a jiné objekty, 3 — vstupy do budov, 4 — vodní toky a vodní plochy, 5 — bažiny, A — vstupní brána, B — ochranné věže, C — ohradní zdi, D — vodní příkop, E — proboštství ev. i opatství, F — prostor přístupný laikům, G — hlavní chrám Nanebevzetí P. Marie, H — konvent, I — stodola, J — kaple sv. Kateřiny, K — rybník. (Kresba Z. Špičák)

kolem hradby mimo věž. Šířku příkopu se nám však zjistit nepodařilo. O tom, že byl napájen vodou a klášter byla v podstatě vodní pevnost, uvažovali již někteří badatelé na počátku století (Urbánek 1908, 89). Rozborem vrstevnic na mapách a studiem terénu jsme dospěli k závěru, že náhon přivádějící dnes vodu do kláštera je v podstatě již středověkého původu a že přiváděl vodu do rybníka, který je doložen na severní straně kláštera v místech dnešní zahrady řádu a zároveň skýtal klášteru ochranu. Z něho byla voda zřejmě vedena do příkopu kolem hradeb až k prostoru dnešní hlavní brány, dále ulicí Lieberceitovou do zahrady dnešní zvláštní školy, kde napájela další rybník. Uměle vykopaná strouha, která je doložena ještě na poválečných mapách, odtud odváděla vodu do Svratky. Po zasypání příkopu před jz hradbou, zde byl postaven sklep. Dokladem tohoto příkopu je i velká vzdálenost hospodářských stavení od hradby, které musely při svém vzniku počítat nejen s ním, ale i s dosti širokou cestou. Na základě historického vývoje kláštera se můžeme domnívat, že k zániku tohoto obranného systému došlo během 17. stol., kdy se tento obranný systém přežil a kdy byla postavena vnější ohradní zeď. Voda pak byla vedena přímo na mlýn a struhou kolem dnešní papírny. V souvislosti s tím zanikl později i zmíněný druhý rybník. Kdy došlo k výstavbě klášterního mlýna není možné zjistit, neboť pozdější majitel baron Mundy si nechal z archívu vyjmout veškeré věci týkající

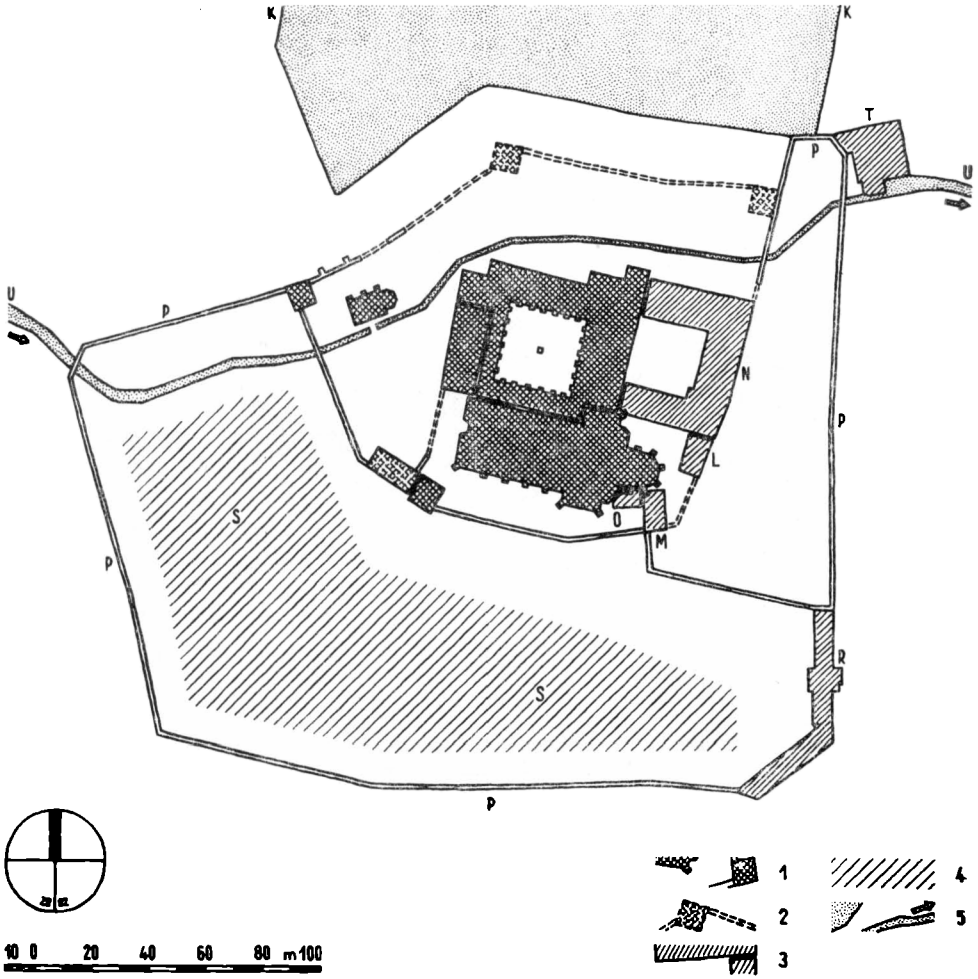

Obr. 2b. Areál kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov, předpokládaný stav v 17. století. 1 — stavební objekty ze 13. stol. ev. zabudované do stávajících staveb, 2 — předpokládané stavební objekty ze 13. stol., 3 — budovy postavené v 17. stol., 4 — plochy zastavěné v 17. stol., 5 — vodní toky a vodní plochy, K — rybník, L — nové opatství 1607-16, M — nová hovorna 1636, N — druhý konvent 1641, O — sakristie 1650, P — nová hradba 1662, R — fortna 1662, S — plocha klášterních hospodářských budov, T — mlýn, U — mlýnský náhon. (Kresba Z. Špičák)

se mlýnů, náhonů a jezů, a tyto materiály se ztratily (SOA Brno, F10, č. 1—10, 1674 až 1789). Na severní straně navazovala na věž s branou stavba o 2 či 3 prostorách, jejíž západní stěnu tvořila hradba. Stavba dosahovala až k výraznému zalomení hradby. Zda se jednalo o jednorázovou, či postupně rozšiřovanou stavbu, však nelze jednoznačně říci. Jelikož stála na hradbě, byla původně užší a na dnešní úroveň byla rozšířena až v 17. stol. tím, že její čelo bylo vysunuto na úroveň věže a v hradbě prolomeny otvory pro okna. Tuto situaci doložil i archeologický výzkum, který původní hradbu odkryl v prolukách mezi okny. Protože čelní zeď byla vystavěna na zasypaném příkopu, byla provedena formou odlehčovacích oblouků, jejichž výplně se časem začaly propadat. Patrně v období renesance, kdy byl v hlavní bráně zřízen již zmíněný sklep, jehož klenba přesahovala úroveň podlahy přízemí, byl ve střední místnosti

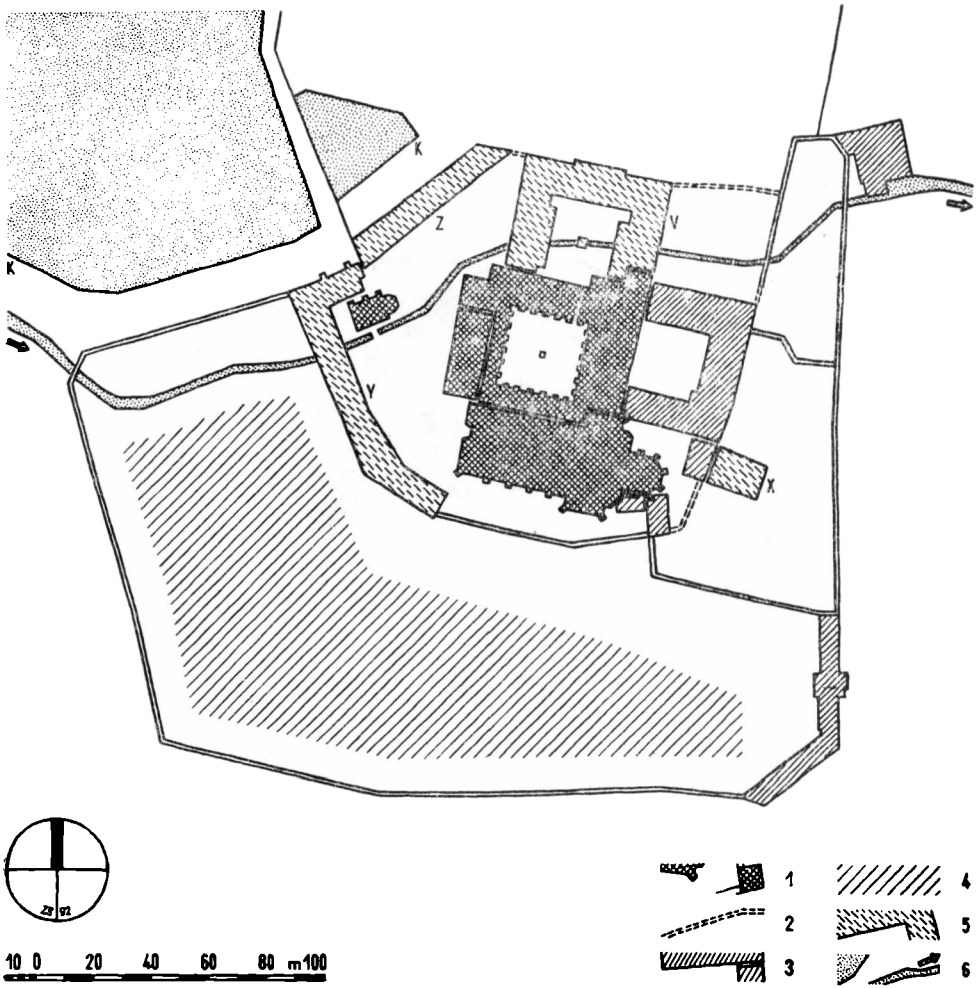

Obr. 2c. Areál kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov, předpokládaný stav v 18. století. 1 — stavební objekty ze 13. stol. ev. zabudované do stávajících staveb, 2 — předpokládané stavební objekty ze 13. stol., 3 — budovy postavené v 17. stol., 4 — plochy zastavěné v 17. stol., 5 — budovy postavené v 18. stol., 6 — vodní toky a vodní plochy, K — rybník, V — třetí konvent 1739-49, X — byt abatyše 1763, Y — rozšířené proboštství, Z — hospodářská budova. (Kresba Z. Špičák)

této budovy zřízen na blíže neurčenou dobu nový vjezd. Později byl původní vjezd opět obnoven, jak o tom svědčí vyobrazení z 18. stol. Tato budova sloužila s největší pravděpodobností jako probošství, s ubytováním pro hosty či útulek pro pocestné. Domněnku některých badatelů, že se zde nacházela hovorna, respektive byt abatyše, považuji za méně pravděpodobnou, neboť hovorna měla v té době přesně vymezené místo v budově konventu a vyčlenění bytu abatyše z něho je taktéž až záležitostí mladší.

Střední část hradby byla zastavěna až v 17. a v 18. stol. Další výzkum odkryl ve středu místnosti č. 5 základ pilíře, na který byla místnost původně zaklenuta. Do jz rohu této místnosti je situována studna přistavěná na hradbu, která tvoří její vnitřní stranu a zbytek je do tří čtvrtin kruhu dozděn. Jelikož od hloubky 4 m je zděna

celá do kruhu, domníváme se, že této hloubky dosahoval příkop a hradba, která ho lemovala. Horní část studny je stavebně ve velmi špatném stavu, proto nebylo možné přistoupit k výzkumu jejího dna. K dalšímu nálezu došlo až v místnosti č. 13, kde byl opět odkryt sklep, zřejmě renesančního stáří, vystavěný stejnou technologií jako v místnosti č. 1. Také zde prolomená klenba původně přesahovala úroveň podlahy. Byl však stavebně v mnohem lepším stavu a tudíž jsme zjistili, že byl podélně zaklenut a vstupovalo se do něj dnešním vstupem po 6 stupních. Podlahu tvořily kamenné dlaždice o straně 30 cm. Sklep procházel západní stěnou, tedy hradbou, do zahrady. Stěny i klenba byly z cihel. Podlaha se nacházela v hloubce 130 cm pod úrovní podlahy místnosti a šířka sklepa byla taktéž 130 cm. Nachází se v sousedství vodního kanálu podtékajícího pod budovou a mohl tedy sloužit i jako přístup k vodě. Voda byla zřejmě důvodem, proč byly sklepy tak mělké a později úplně zasypány (obr. 3).

Místnosti 19 a 20 v sz nároží této budovy tvoří jediné dochované středověké prostory bez zásadních přestaveb. Jedná se o nárožní věž, jejíž přízemí bylo v 17. stol. přestavěno na kovárnu se dvěma výhněmi. Okna byla opět proražena do síly hradby (Konečný 1988, 51). Hranolová věž na obdélném půdorysu byla vystavěna z lomového kamene. Severní stěna je opatřena 2 kamennými opěráky a svírá se západní ostrý úhel. V ploše dvora na ni navazovala zeď blíže neurčeného stáří, která vymezovala rozsah tohoto objektu před výstavbou dnešního hospodářského traktu. Další průběh této zdi neznáme. Víme však, že se za ní v místech dnešní zahrady řádu nacházel rozsáhlý rybník. Na nádvoří byla v prostoru příčky mezi 2. a 3. místností odkryta zeď směřující na severní hranu kostela. Zachovala se však pouze v délce 2 m, dále byla zničena patrněopravami za války. Můžeme soudit, že se jednalo o zeď jdoucí na hranu sýpky, dnes nový kostel, která vymezovala pohyb laiků docházejících do kostela, nebo v klášteře pracujících.

Poměrně rozsáhlá plocha byla odkryta při ověřování průběhu hradební zdi na jih od kostela v prostoru mezi vstupní věží a pozdější fortnou. Situace s mnoha přestavbami byla zjištěna na jih od vstupní věže. Mezi zdmi jasně dominovala mohutná hradba vyvázána na věž. Síla zdi, která je postavená z lomového kamene, je 120 cm. V první fázi probíhá souběžně s lodí kostela, avšak v místech bočního vstupu se lomí a směřuje na hranu původní fortny, hranolové věže vyvázané na hradbu. V 17. stol. byla přestavěna na hovornu.

Na několika místech jsme zachytili i cihlové zdivo, zbytky dláždění ap. Jedná se patrně o pozůstatky chodby, kterou můžeme spatřit na vyobrazení z 3. čtvrtiny 18. stol.

Při terénních pracích v letech 1940-42 došlo ke snížení terénu na jih a západ od kostela. Při tom byla odkryta řada fragmentů zdiva (Dufek, Stavební opravy kostela Nanebevzetí Panny Marie, Technický přehled XV, 1943, č. 3, rukopis v Okr. muzeu v Tišnově). Po ofotografování však byly tyto zdi vesměs zbourány, takže je nelze v terénu zjistit a tudíž není možné vyloučit, že se v tomto prostoru, stejně jako v severní části, nenacházely ještě další stavby. Průběh opevnění a vymezení prostoru kláštera z jižní strany můžeme pouze odvodit z pozdějších staveb, které zřejmě respektovaly tuto zeď. Přesto se nám však podařilo poměrně přesně vymezit původní středověký prostor cisterciáckého kláštera v Předklášteří u Tišnova.

Další sondy položené na ploše dvora zachytily kamenné tvarované dlaždice ve tvaru kříže a na mnoha místech, na ploše dvora, v místech prevetu, ale i pod podlahou probošství jsme narazili na vrstvy rozsáhlých spálenišť doprovázených keramikou 14. a 15. stol.

Než přistoupíme k rozboru archeologického výzkumu kaple, která představovala poslední fázi námi prováděného výzkumu, řekněme si, o jaké historické údaje se můžeme opřít. Především je to samotné založení kláštera datované k roku 1233 (CDM

Obr. 3. Jeden ze sklepů odkrytých v areálu proboštství. (Foto P. Smékal)

Obr. 4. Tišnovský klášter kolem r. 1727, výřez z kolorované kresby C. J. Wokauna, tišnovského syndika. (Ar. m. Brna, Hofferiana).

II, 274). Toto datum můžeme rozšířit přinejmenším na dobu 1232—1234. Takto se pohybují úvahy historiků o počátku výstavby kláštera. Výstavba oproti jiným známým případům zřejmě probíhala velice rychle. Ve zprávě z roku 1249, kdy došlo k vysvěcení kostela, se praví, že kostel jest dokončen. Jelikož známe délku výstavby mnohých jiných klášterních chrámů, je otázkou, zda se nejednalo o kapli sv. Kateřiny, o které bude řeč dále, aby klášter mohl plnit své základní funkce (CDM II, 362). V letech 1241 a 1252 byl údajně klášter zpustošen Tatary a Kumány (Oharek 1923, 87, CMD III, 202). Žádné následné opravy však nejsou zaznamenány, až o 100 let později. Roku 1336 Eliška Přemyslovna ve své závěti pamatuje na vylepšení klášterní střechy (Wolný 1856, KT I, II, 343). Co však je jisté, že po roce 1425 klášter zcela zničili husité a k jeho opravě došlo až v roce 1449—1454, kdy byl znovu vysvěcen kostel (Bočkova sb. č. 4713). Míru zničení kláštera dokládá pojmenování tehdejší abatyše Alžběty nazývané 2. zakladatelkou kláštera (Wolný KT I, II, 354). Po opravách klášter vydržel opět 100 let než začal znovu chátrat. K novým opravám došlo po r. 1550. V r. 1562 byla dokonce z důvodu větších stavebních oprav prominuta klášteru berně (SÚA Praha, f. Morava, sign. 369). V roce 1593 je zmiňován dluh na opravy kláštera ve výši 1 500 zlatých (ZDB III, XXXI, 68).

K další stavební činnosti došlo v klášteře v průběhu 17. stol. a jednalo se v 1. fázi o stavby nějakým způsobem spojené s činností laických osob navštěvujících klášter. V r. 1607—1616 bylo dostavěno sídlo abatyše, s nímž bylo započato již na konci stol. předcházejícího (SÚA Praha f. Morava, s. 5 610, SOAB, G1, č. 637). V letech 1619-25 byla činnost kláštera nekatolickými stavy zrušena. Od r. 1625 až 1633 probíhaly opravy po vydrancování kláštera stavovským vojskem. Byl opraven kostel a dostavěno opatství. Roku 1628 měli tišnovští poddaní vypomáhat na opravách kláštera, neboť klášterní poddaní na to nestačili. Ještě v roce 1633 je zmiňována oprava střechy. V letech 1635—1636 došlo k výstavbě hovorny v prostoru jižní věže, což z hlediska architektonického bylo velmi dobré řešení (SOAB, G1, sign. 4670). V roce 1641 došlo k výstavbě nové kvadratury ke konventu. V letech 1642 a 1643 došlo k vyrabování kláštera Švédy a císařským vojskem (SÚA Praha, f. PÚ Vídeň, kart. č. 79). V roce 1650 byla obnovena větší část kláštera a vystavěna nová sakristie, neboť do té doby k tomuto účelu sloužila první místnost východní kvadratury původního koventu (SÚA Praha, PÚ Vídeň, kart. č. 79). Jelikož stavební aktivita se kumulovala do jv. části klášterního prostoru a u většiny staveb byla ke stavbě využita původní východní hradba, vznikla potřeba vybudovat hradbu novou. Ta byla postavena v r. 1662 i s předsunutou budovou a hlavním vchodem (SOAB, G1, č. 4670). Nelze říci, zda zde stálo zdivo již dříve, neboť zpráva hovoří o „zdi k Chaloupkám a vytvoření předsunuté budovy s hlavním vchodem". Tak můžeme klášter také zhlédnout na vyobrazení z roku 1727 od C. J. Wokauna. Kromě již zmíněných staveb, byt abatyše, hovorna a nový konvent, je tu vyobrazen i mlýn a ještě jedna stavba, u které je v legendě uvedeno „kaple sv. Kateřiny" (obr. 4). Je to jediná informace o názvu kaple, která se zde nacházela. Z písemných pramenů o ní nemáme ani jednu zprávu. A ještě jednou se s touto kaplí setkáváme, a to opět na vyobrazení kláštera tentokráte z 3. čtvrtiny 18. stol. To však již klášter prošel barokní přestavbou, která se odrazila i na podobě kaple. Na místě, kde na Wokaunově kresbě vidíme malou zvoničku, se tyčí barokní věž (obr. 5). V letech 1713—1732 byl vystavěn velkostatek. Roku 1714 vznikl u probošství zcela nový trakt a stará budova byla znovu postavena a střecha opatřena cihlovými taškami. Roku 1721 je zmiňována výstavba vyhořelého statku spolu s prebošstvím a stájemi (SOAB E7, 0—8/2). V r. 1727 byla u kostela postavena hodinová věž (SOAB E7, 0—8/2—28). Další zpráva o obnově probošství pochází z r. 1732 (Konečný 1988, s. 12). V letech 1738—1749 probíhala přístavba dalšího konventu na severní straně u rybníka (SOAB, G1, 4670/8) „sešlý klášter přestavěn a mnohé budovy dokončeny". Zbarokizování celého areálu probí-

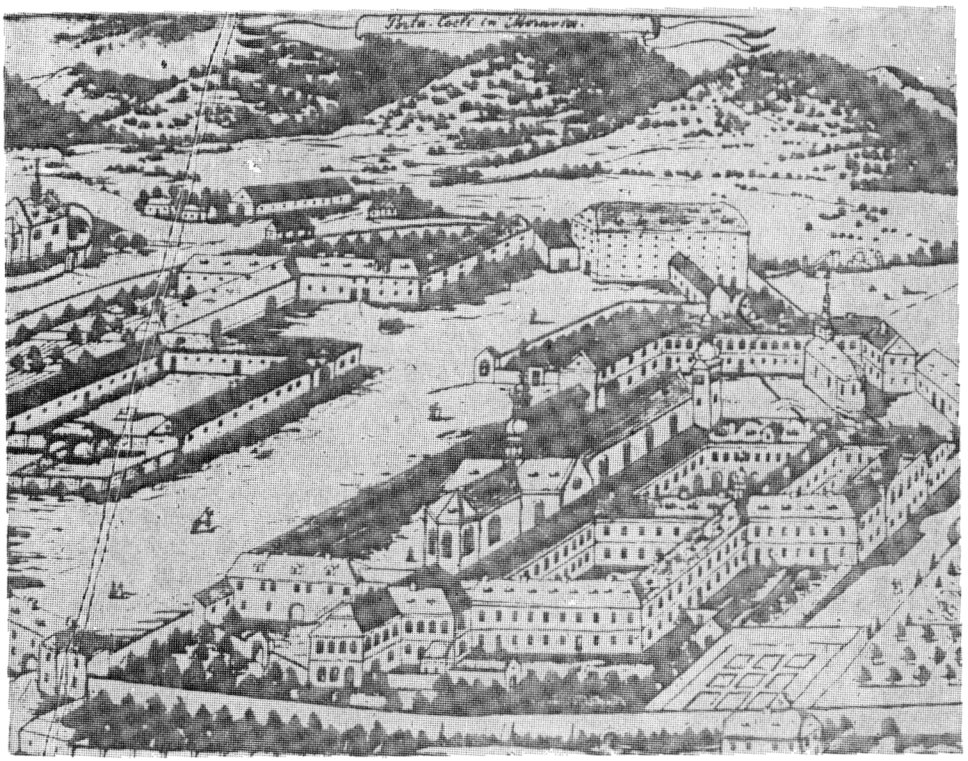

Obr. 5. Tišnovský klášter ve 3. čtvrt. 18. stol. (Knihovna oseckého kláštera)

halo až do roku 1763 (SOAB, G12, 33) a v r. 1782 následovalo zrušení kláštera (SOAB B2, SK, 20/20).

Na základě dvou zmíněných vyobrazení jsme mohli soudit, že kaple se nacházela v sz cípu nádvoří a přiléhala poměrně těsně k budově probošství. Archeologický výzkum měl za úkol objasnit především stáří stavby, upřesnit její půdorys, popř. účel a okolnosti jejího zániku, neboť není zmiňována ani při příležitosti zrušení kláštera v r. 1872.

Po několik let se nám však nedařilo základy kaple v ploše dvora zachytit. Došlo k tomu až náhodně při hloubení jámy na vápno v hloubce 130 cm, kdy byla zachycena severní část presbytáře. V letech 1991—1992 jsme provedli archeolcgický výzkum, který odpověděl na všechny naše otázky. Stav dochovaných reliktů byl značně ovlivněn výstavbou vodních kanálů provedenou po roce 1782. První nahrazoval původní kanál viditelný na vyobrazení z 3. čtvrt. 18. stol., který záměrně kapli obcházel a měl za úkol zásobovat vodou mlýn, druhý se od něho odpojoval ve vzdálenosti přibližně 2 m před západní zdí a byl veden do křížové chodby, kde byla zřízena manufaktura. K vybudování kanálů došlo s největší pravděpodobností z důvodu potřeby přivést větší množství vody do areálu továrny. Tuto situaci máme doloženou stížností „papírového mlynáře" (dnešní papírna) Ant. Zischka z roku 1832-38, který žádá komisi za účelem regulace stavu vody mezi svým mlýnem a mlýnem v Předklášteří (SOAB F 10, IXC, 1815). Možná, že tato žádost byla vyvolána právě výstavbou nových kanálů, které vedly přes kapli sv. Kateřiny (obr. 6). Potřebě zvýšeného průtoku od-

povídá i rozšíření kanálu v zahradě probošství až po jeho rozdvojení. Dále již kanály mají menší průtočnost. Stavba kanálu se zařízla do skeletu kaple ve směru Z—V, takže západní stěna kaple je dochována mnohem výše než presbytář. Kanál vně vymezovaly mohutné kamenné zdi na maltu o síle 60 cm a uvnitř cihlové zdivo silné 65 cm. Mezi nimi je slínová izolace o tloušťce 40 cm, která je i pod zdivem. Výška cihlového zdiva byla 100 cm, kamenného však až 170 cm. Vlastní kanál byl široký 125 cm. Ke stavbě byly využity zbytky zdiva kaple a stavební články z ní, mimo jiné i ostění vstupu. V západní části byl kanál podsypán cihlovou drtí a zbytky vápenné malty. Když se sem řád po 100 letech opět vrátil a konvent přestal sloužit k výrobě, byly kanály zasypány sutí a tok náhonu vrácen do původního koryta. Jestli se tak stalo jen na základě tradice, nevíme.

Teprve po prozkoumání kanálového systému jsme mohli přistoupit k výzkumu vlastní kaple. Zachovaly se z ní nejen základy, ale i části nadzemního zdiva. Počaly vystupovat na těch místech, kde nebyly narušeny stavbou kanálu.

Archeologický výzkum zjistil, že kaple sv. Kateřiny byla jednolodní stavba s pětibokým uzávěrem osmiúhelníku o velikosti 16×8 m. Byla postavena z lomového kamene horizontálně vrstveného. Její nároží byla armována pravidelně opracovanými kvádry nestejné velikosti, avšak přibližné výšky. Na sz nároží je armování dochováno do výše 170 cm a tvoří ho 4 kvádry, každý o výšce více než 40 cm (obr. 10d). Kaple má velikost 14×7 m, z toho presbytář zabírá délku 4,8 m a loď 9,2 m, tedy téměř dvojnásobek. Síla zdiva je 100 až 110 cm (obr. 8). K severní stěně jsou dodatečně přistavěny 3 opěrné pilíře navyvázané na zdivo kaple. Nejmohutnější je při sz nároží. Je založen až na základ zdiva kaple a jeho hmota dosahuje rozměru 150×120 cm. Opěrák podobné velikosti se nachází též při sv nároží lodě. Z pilíře ve střední části lodě se dochovalo jen torzo, neboť jeho větší část byla zničena při hloubení rýh pro novodobé sítě. Důvod přístavby pilířů je jasný. Celá stavba se nakláněla severním směrem, tedy k rybníku, tak, že dnes dělá výchylka na 170 cm zachovalého zdiva 15 cm. Vstup do kostela byl od jihu 3,3 m od jz nároží. Na západní straně vstupu se zachoval základ zdiva o síle 60 a délce 150 cm, který zřejmě vymezoval předsíň. Vlastní vstup byl široký 137 cm a po obou jeho stranách, 5 cm nad úrovní maltové podlahy zatažené do vstupu, se zachovala lůžka kamenného ostění vstupu o velikosti 40×45 cm. Na jejich vnější straně je hrana, vnitřní strana je oblá. Dveře byly tedy situovány na vnitřní hranu zdiva a otvíraly se dovnitř. Ostění dveří se zachovalo do výšky 100 a 75 cm. Kromě ostění dveří bylo nalezeno též několik dalších kusů, zřejmě oken a snad sloupů, které však nemusejí pocházet z kaple. Většina z těchto ostění byla zazděna do stěn kanálů.

Na severní straně se zdivo presbytáře dochovalo do výšky 70 cm od kamenného dláždění, které zdivo lemuje z vnější strany. Patrně se jedná o okapový chodník široký 73 cm. Základ zdiva je zahlouben ještě 57 cm pod tuto úroveň. Celková dochovaná výška je tedy 127 cm. Po obou stranách tohoto zdiva jsme v hloubce 110 cm od koruny narazili na propálenou vrstvu šedé hlíny, místy zbarvené do ruda, místy se zbytky uhlíků až do mocnosti 15 cm. Jinde se v této hloubce spáleniště neobjevuje. Nalézá se v šedé náplavové vrstvě nacházející se na hnědě zbarveném jílu. Severní stěna presbytáře zjevně toto spáleniště prořala, jedná se tedy o objekt starší. Patrně z období před postavením kaple je i zahloubený objekt vyplněný uhlíky, nacházející se ve střední části lodě kaple. Tento však byl narušen výkopem hrobové jámy a obsahoval nálezy keramiky, kterou je možné datovat na samotný počátek 13. stol. Všechny starší zásahy do půdy (šedé horniny naplavené vodou) byly překryty vrstvou vápenné malty, která tuto vrstvu jasně ohraničuje. Velmi složitou stratigrafii vykazuje západní profil. Z části je zničen mladšími zásahy, jeho dochovaná část však ukazuje na několik požárů v době existence kaple nebo snad ještě před ní. V největší požárové vrstvě na úrovni založení základu se objevuje keramika počátku 13. stol. Zdá se, že také

Obr. 6. Odkrytý kanál přes kapli. (Foto autor)

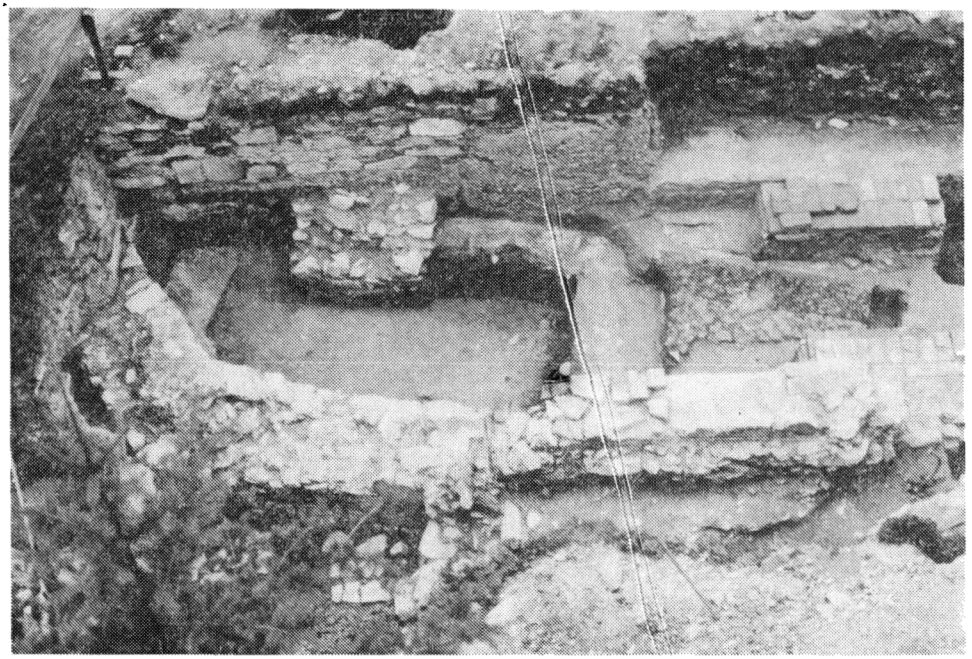

Obr. 7. Severní část presbytáře s mensou a dlažbou 2. úrovně. Přes mensu postaveno zdivo kanálů. (Foto autor)

zde byly stavbou kaple spálené vrstvy porušeny. Směr těchto vrstev napovídá na značnou svažitost středověkého terénu na nádvoří kláštera.

Do středu presbyteria je mírně excentricky situován základ oltářní mensy o nestejně velkých stranách. — Severní — 155 cm, východní — 159 cm, jižní — 176 cm, západní — 195 cm. Od severní zdi je vzdálen 162 cm, od východní 158 a od jižní 150 cm, fundus vítězného oblouku je vzdálen pouhých 10 cm. Jeho výška je 115 cm. Na šedé vrstvě se znaky staršího osídlení je kolem mensy nalita vápenná malta, svažující se k severu. To souvisí s přístupem do prostoru pod presbytářem. Malta vítězného oblouku je o 64 cm výše. Spojuje oba vnitřní rohové články a je proložena kameny. Při jižní stěně jsou mezi nimi dvě mezivrstvy z kamene a vápenné malty, o 34 a 30 cm níže. Vzniká dojem, že zde původně byly schody do sníženého prostoru pod presbytářem (obr. 7).

Do středu západní části lodě, 270 cm od západní stěny, byl situován základ pilíře o rozměru 140×215 cm. Dosahoval hloubky 80 cm pod úroveň nejstarší podlahy. Jedná se o základ pilíře, na který byly zaklenuty klenby nesoucí tribunu. Její velikost byla 12×4 m. V sz rohu byla vystavěna věž, z níž jsme zachytili část kruhového schodiště, jehož dochovaná úroveň podlahy byla o 80 cm výše než podlaha lodi. Kolem podlahy z lité malty byl vytvořen půlkruh z cihel o průměru 100 cm. Na základě ikonografického materiálu a skutečností zjištěných archeologickým výzkumem můžeme konstatovat, že v období baroka došlo v prostoru tribuny k výstavbě věže, která prostor tribuny zmenšila. Šnekové schodiště vedoucí na tribunu bylo zjevně přestavěno. Pokud byla věž založena na zmíněném pilíři, pak lze velikost jejího vnitřního prostoru odhadovat na 6×3 m.

Od vítězného oblouku k západní stěně se po začištění nejstarší úrovně podlahy, z jejíhož vápenného podkladu zbylo jen torzo, vyrýsovaly na několika místech obdélné jámy. Některé z nich se i překrývaly, takže z maltové podlahy zbývaly opravdu jen nepatrné kousky. Stalo se tak v důsledku hloubení jam hrobů, při kterých byla původní mozaiková dlažba zničena. V zásypech hrobových jam jsme však nalezli velké množství mnohotvarých dílů dvoubarevné mozaikové dlažby. Víme, že podle cisterciáckých nařízení byla tato dvoubarevná dlažba skládaná do geometrických obrazců, jedinou povolenou ozdobou řádových kostelů, které jinak musely být naprosto strohé, bez barevných oken, soch a věží. Pokud je z literatury známo, nalezli jsme u nás prvně tuto dlažbu v tak velkém množství a v takovém bohatství tvarů. Dosud jsou tyto nálezy známy z Nepomuku, kde se objevily zbytky dlažby 17×17×4 cm, 10×10×4 cm s tmavě hnědou sklovitou polevou, dlaždice s půlkruhovým výstupkem 10×6× ×4 cm a dlaždice ve tvaru křížku o rozměru 10×8×4 cm. Dlažba spočívala na vrstvě písku (Kuthan 1983, 102). Také v přízemí kaple v Plasích byly dvoubarevné, avšak pouze čtvercové dlaždice, které tvořily prolínání dvou nestejně velkých kružnic (Kuthan 1983, 1 069). Dnes jsou přeloženy do 1. patra kaple.

Dlaždice bez dekoru různých geometrických tvarů, které bylo možné sestavovat do obrazců, známe též z Velehradu a z Hradiště nad Jizerou (Kuthan 1983, 49, 77). Není tedy pochyb o tom, že námi nalezený soubor je dosud nejrozsáhlejším souborem tohoto druhu dlaždic z našeho území. Představuje ho celkem 13 základních tvarů (obr. 11, 12, 13B). Některé byly tlačeny do jednostranné formy, jiné zjevně řezány a pak jsou svými velikostmi značně odlišné. Pokud se některé tvary dochovaly v tak malém množství, že je nelze porovnat a nenesou jasné stopy odříznutí, pak je u nich problematické zjistit způsob výroby. Jedná se o tvar čočkovitý, zachovaný v jediném exempláři o velikosti 56×34×25 mm a trojúhelník s půlkruhovou výsečí o rozměru 117×117×25—28 mm. Těch je sice více, ale pro značné poškození jsou neměřitelné.

Do skupiny dlaždic vyráběných do formy, můžeme s jistotou zařadit čtyřpaprsčitou hvězdici, jejíž velikost je 192×192 a síle 22—30 mm u černě zbarvených a 203× ×203 mm u červeně zbarvených. Lze tedy tvrdit, že bylo použito nejméně dvou

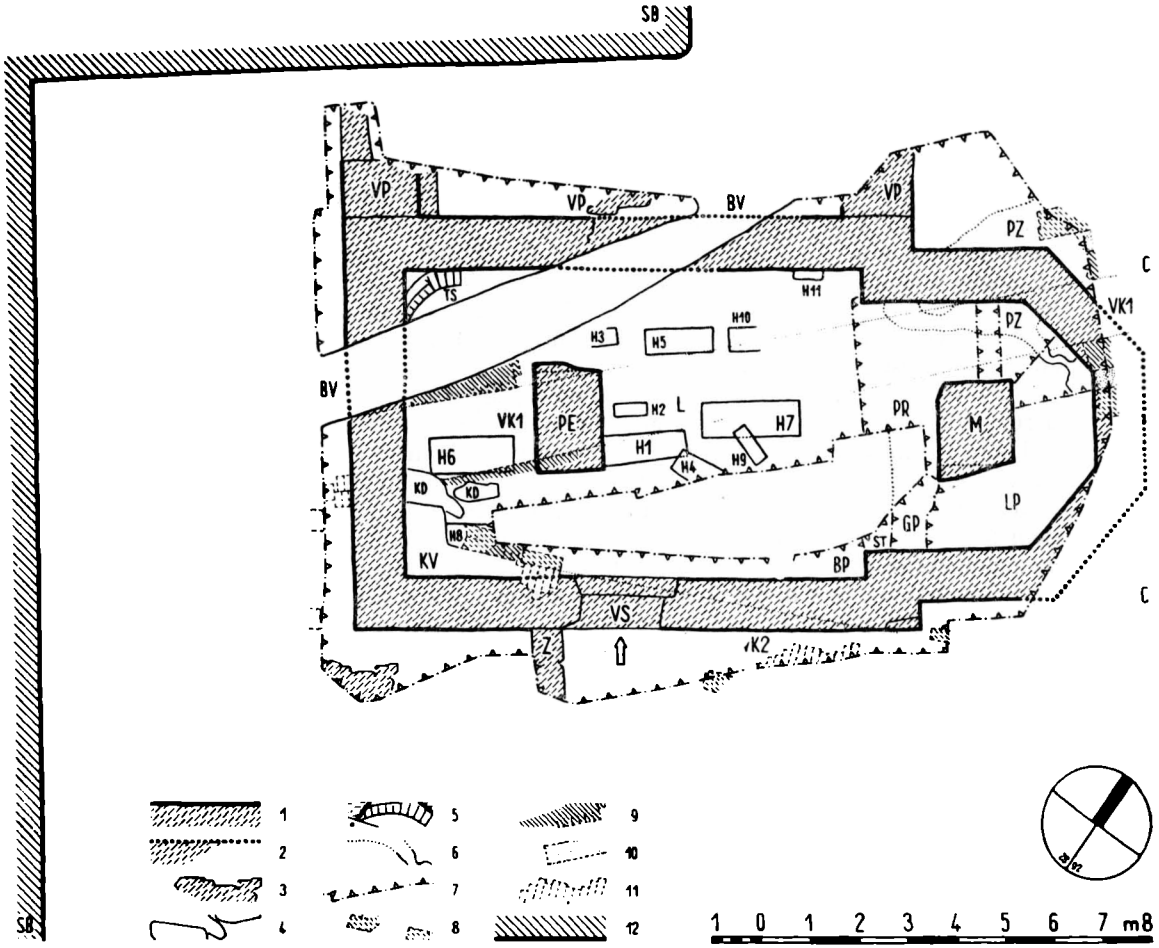

Obr. 8. Kaple sv. Kateřiny v areálu kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov, stav archeologického výzkumu v roce 1992. 1 — lícované kamenné zdivo, 2 — předpokládaný průběh lícovaného kamenného zdiva, 3 — ostatní kamenne zdivo, 4 — obrysy objektů, 5 — zbytky cihelného podezdění schodiště na emporu, 6 — předpokládaný průběh obrysů objektů ev. již dříve zachycený, 7 — výkopové hrany, 8 — zbytky kamenného zdiva vodního kanálu, 9 — zbytky cihelného zdiva vodního kanálu, 10 — jílová izolace, 11 — zbytky cihelného vyzdění dna vodního kanálu, 12 — obrys sousední budovy proboštství, VS — vstup do kaple, L — loď, PR — presbytář, M — mensa, ST — stupeň pod vítězným obkloukem, PE — pilíř pod emporou, TS — točité schodiště na emporu, VP — venkovní opěrné pilíře, Z — zdivo pod zastřešením vstupu, LP — litá vyrovnávací podlaha, GP — gotická podlaha, BP — barokní podlaha, KV — kamenná výplň v podlaze, KD — keramická dlažba, H1 až H11 — hroby, PZ — propálená zemina, VK1 a VK2 — prostor vodního kanálu, BV — blok různých potrubí a vedení, SB — sousední budova proboštství, C — cesta. (Kresba Z. Špičák)

forem. Dále je to tvar stupňovitý, jehož velikost je 93×170 a tloušťka dlaždičky je 28—33 mm a malá čtvercová dlaždička o stranách 30×39×17 mm.

Nepravidelně řezaný kruh je zastoupen 2 měřitelnými exempláři o průměru 78—84×26 a 83—85×20 mm, stejně jako čtvrtkruh o stranách 34×34×31 mm a 38×38×29 mm. Dvěma torzy je zastoupen též nejsložitější tvar, jakýsi dvěma okny prořezávaný obdélný rám, který vyplňovala již zmíněná malá čtvercová dlaždička. Je to jediná dochovaná kombinace. Velikost těchto necelých dlaždic je 119×110?× ×23 a 113×165?×28 mm (obr. 11).

Střed přepony a protilehlého úhlu je u trojúhelníkovitých dlaždic 50 až 76 mm, což ukazuje na značnou variabilitu ve velikosti těchto dlaždiček. I když jich je větší

množství, vzhledem k odlámaným rohům je nelze přesně změřit. Jediný dochovaný exemplář má velikost stran 120×170×120×28—33 mm. Čtvercové dlaždičky, kterých bylo možné proměřit 7, jsou velké od 51 do 58 mm a jejich síla je 16 až 26 mm. Dále je to tvar v podobě cihličky se skosenými stranami, stejně jako u všech ostatních dlaždiček. Jejich velikost se pohybuje v rozmezí 144—149 mm, šířka je 44—55 a výška 18—31 mm. Z nich je odvozen tvar obdélné dlaždičky s excentricky vyříznutými půlkruhy na obou koncích. Celkově jsme u tohoto tvaru změřili 28 kusů o délce 80 až 101, šířce 55—64 a výšce dlaždičky 25—33 mm. Lze říci, že posledně dva jmenované tvary byly lity do pásů o dvou velikostech a z nich vyřezávány. Přesvědčuje nás o tom převažující šířka 58—59 a 63—64 mm, které představují z celkového počtu tohoto typu 71 %. Výška všech tvarů dlaždiček je velice variabilní a rozdíl byl vyrovnán vrstvou podlité vápenné malty.

Absolutně největším množstvím jsou zastoupeny půlkruhové dlaždice, které jsou též velikostně nejrozdílnější. U červených se jejich tvar pohybuje v rozmezí 80—94× ×36—42×21—31 mm a u černých 55—68×12—28×14—32 mm. Vezmeme-li procentuální zastoupení jednotlivých tvarů z celkového počtu téměř 150 rozpoznatelných kusů, pak lze konstatovat, že základem mozaikové podlahy byly půlkruhové dlaždičky společně s půlkruhovitě vyřezávanými obdélnými tvary. Asi v polovičním množství oproti těmto následují obdélné tvary a čtvercové, které se patrně doplňovaly. Okraj mozaiky byl zřejmě tvořen tvary stupňovitými a naopak jejich osou byly dlaždičky hvězdicové. Ostatní tvary mozaiku pouze doplňovaly. Jedinou kombinací, která se nám dochovala, je čtvercová kostka zasazena do prořezávaného obdélného rámu. Některé tvary jsou sešlapány na rubu, jiné na líci. Obdélné dlaždičky byly zasazovány do podlahy střídavě.

Nejstarší nálezy na lokalitě pocházejí z počátku 13. stol. a byly nalezeny v zásypech hrobů. S největší pravděpodobností však tato keramika pochází ze starších objektů narušených při kopání hrobových jam. Jedná se o tuhové výdutě, některé engobované, zdobené výraznými obvodovými žlábky. V jednom případě se objevují pásy drobného radélka. Ze starších vrstev vedle kaple pochází dovnitř vkloněný okraj tuhové hnědě engobované nádoby s výraznými žlábky na výduti (obr. 14). Z vlastních hrobů se nám dochovaly především křídlové hřeby rakví (obr. 16d).

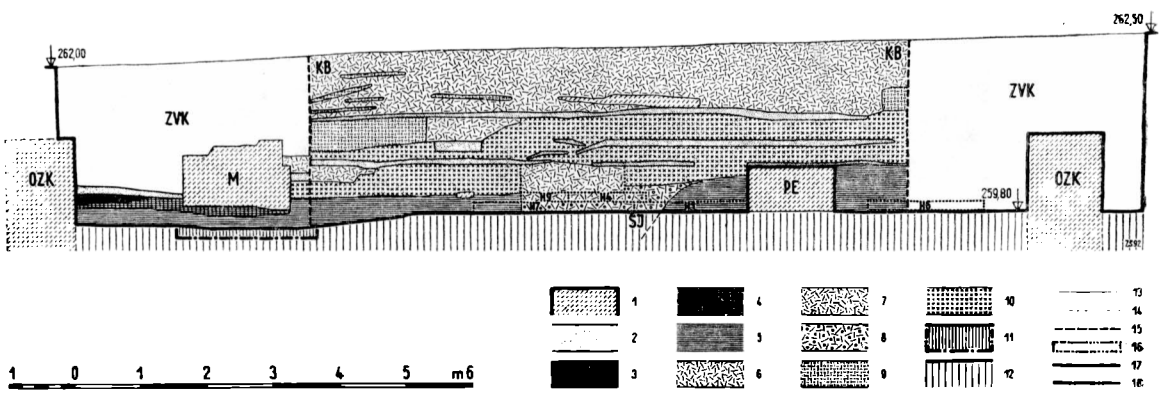

Obr. 9. Kaple sv. Kateřiny v areálu kláštera Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova, katastrální území Předklášteří, okres Brno-venkov, stav archeologického výzkumu v roce 1982, podélný řez výkopovou jámou od východu k západu (odleva doprava) s pohledem na kontrolní blok (KB) uprostřed výkopové jámy. 1 — kamenné zdivo, 2 — maltová vrstva, 3 — spálená vrstva, 4 — tmavá naplavenina, 5 — světlá naplavenina, 6 — zásyp, 7 — zásyp v hrobové šachtě, 8 — zásyp sídelní jámy, 9 — slín použitý na utěsnění vodního kanálu, — 10 hnědá hlína, 11 — odkopaný rostlý terén, 12 — rostlý terén, 13 — rozhraní různých vrstev, 14 — předpokládané rozhraní různých vrstev, 15 — ohraničení kontrolního bloku (KB), 16 — situování některých hrobů (H) — hrana hrobové šachty, 17 — řezová čára výkopovou jámou, 18 — kontrolní výkop v rostlém terénu. (Kresba Z. Špičák)

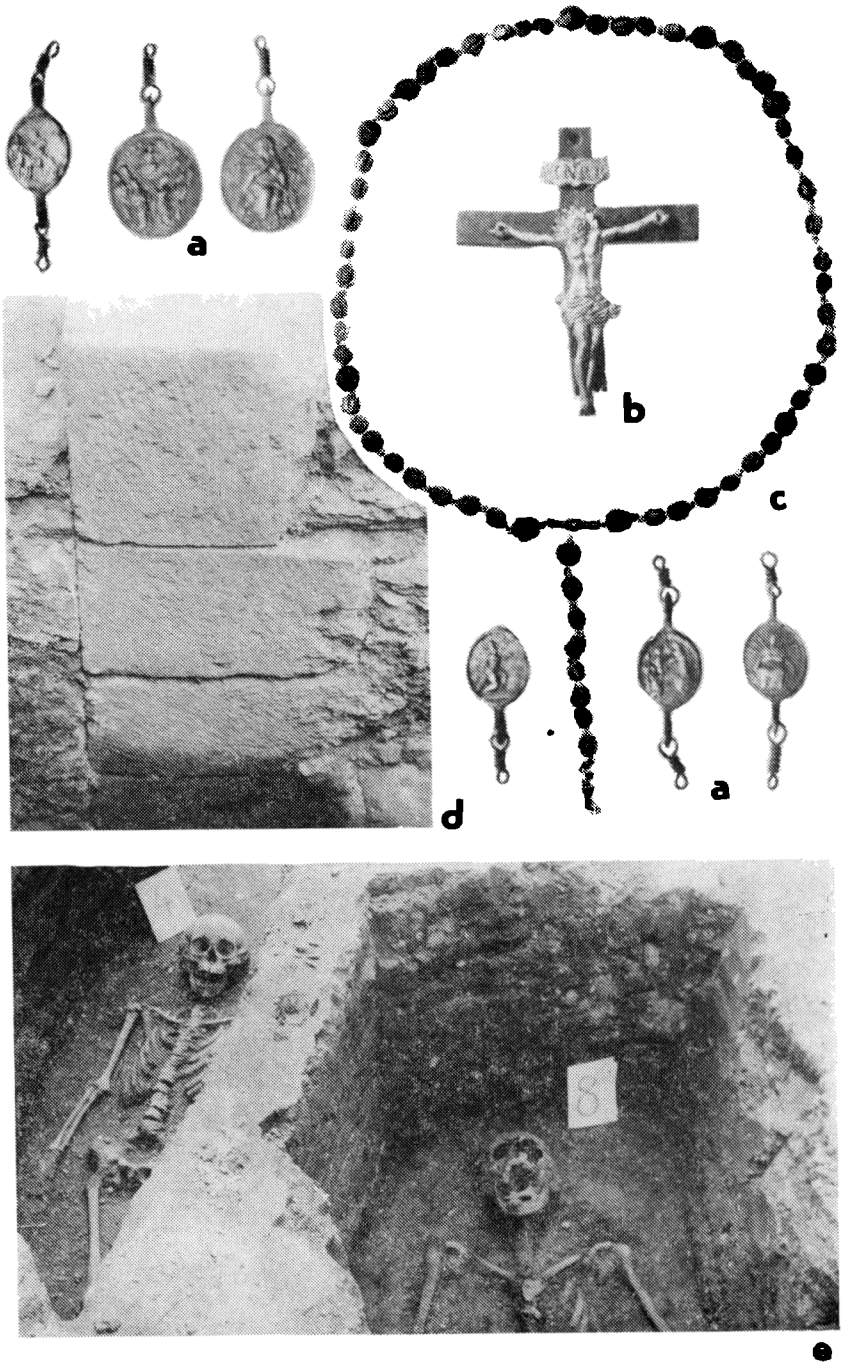

Obr. 10. a, b — nálezy z hrobů v chrámu Nanebevzetí, c — růženec z kaple sv. Kateřiny, d — sz nároží kaple, e — hroby v kapli.

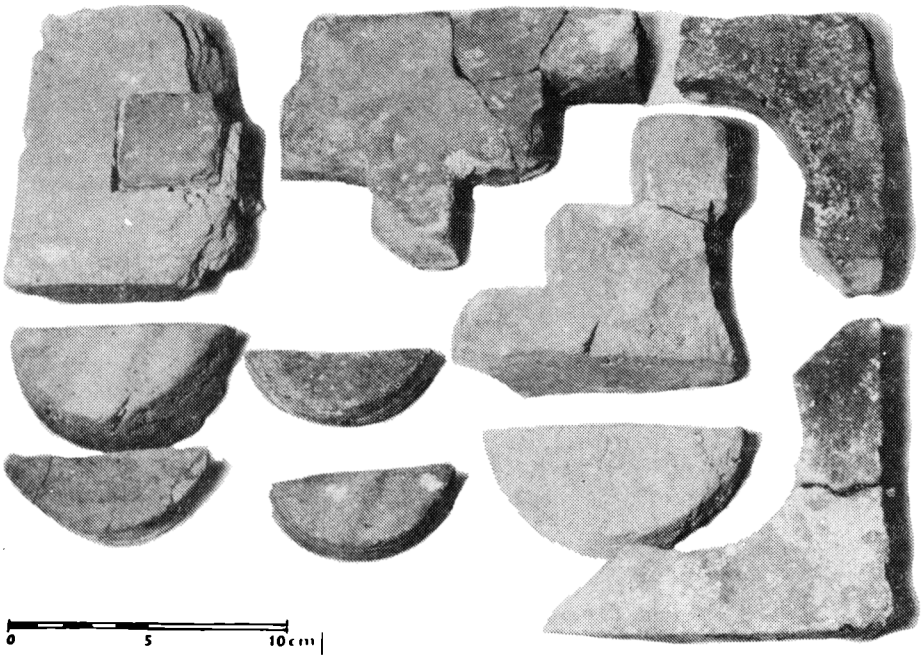

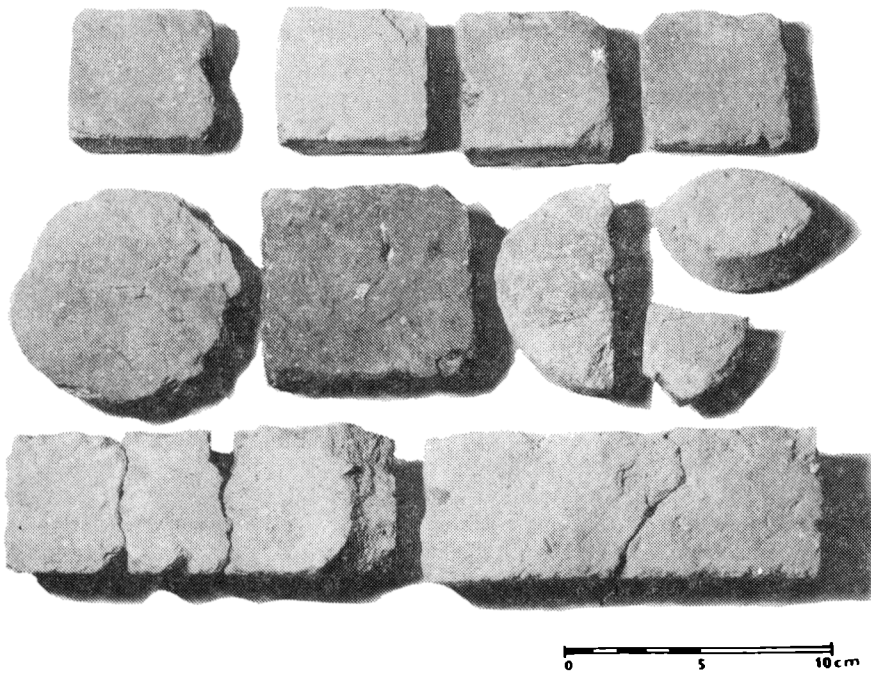

Obr. 11. Dlaždice geometrických tvarů.

Z vrstev okolo kaple, pocházející již z doby její existence, pochází poměrně jednotná keramika (obr. 15, 16a—c). Z výzdobných motivů je v nich zastoupena především vlnice a 1× výzdoba radélka v podobě čtverečků. Převážná většina keramiky je však bez výzdoby. Je vyrobena ze středně zrnitého materiálu s příměsí písku. Zastoupení tuhy v ní nepřesahuje 5 %. Keramika je vypálena do šedé až černé barvy, někdy hnědé, u 25 % keramiky se objevuje velmi jemně mletá slída. Nejvyšším procentem je zastoupen okraj ovalený, a to 39,4 %. Následují okraje šikmo vytažené s 18,2 %, okraje kapkovitého tvaru, které se sem dostaly zjevně při mladších zásazích, jsou zastoupeny stejným procentem, 12,1 % tvoří okraje hraněné seříznuté a zbytek představují okraje ojedinělých tvarů. Kromě hrnců jsou zastoupeny především zvoncovité poklice, dále mísy, pohárky, džbány a jedním kusem je zastoupena trojnožka, kahánek a násypna s nezbytnou vlnicí na vnitřní straně. U den naprosto převažují dna s podsýpkou. Mimo trojnožku se hnědá poleva objevuje na vnitřní straně 4 menších hrnků. Nálezy nasvědčují tomu, že v úrovni 2. podlahy se nám na vnější straně kaple dochovala solidní vrstva s keramikou 14. a počátku 15. stol., tedy z období před vypálením kláštera husity. Další vrstvy jsou zničeny mladšími přestavbami. Tomuto období odpovídají v kapli čtvercové dlaždičky o velikosti strany 125 mm a síle 23 mm. Část této podlahy o velikosti 120×210 cm jsme odkryli v prostoru před presbytářem. Polovina této plochy byla zřetelně uložena druhotně šikmo plochou lodě, patrně jako pozůstatek po jednom z mladších pohřbů. Nejmladší nalezená podlaha pochází s největší pravděpodobností z období obnovení kláštera po jeho zničení husity, tedy z pol. 15. stol. Představují ji dlaždičky již většího rozměru, které známe jak z Čepičky, tak z velkého chrámu. Jejich rozměr je 142×142×40 mm. Na některých z nich, nalezených v západní části, se objevuje plastický reliéf jelena a jednorožce ve skoku proti sobě (obr. 13a). U obou podlah se střídaly černá a červená barva a byly doplněny dlaždicemi trojúhelníkovými. Pod vlastním kanálem byla nasypána 12 cm vrstva písku a znovu tenká vápenná vrstva, do které již bylo zasazeno cihlové zdivo vodního kanálu. Ve vzdálenosti 170 cm od vítězného oblouku začíná ve výšce 37 cm nad zmiňovanou úrovní dlažby další maltová vrstva objevující se po celé délce profilu ponechaného ve střední části lodě. Tato podlaha pravděpodobně pochází z nejmladší barokní přestavby kaple. Jedná se o 8 cm mocnou maltovou vrstvu místy s otisky a zbytky větších dlaždiček. Také doprovodná keramika dokládá již velmi mladé období (obr. 9).

Po vnějším obvodě zdiva bylo nalezeno množství úlomků okenních vitráží a tabulového skla pocházejících podle posudku dr. Himmelové ze 14. až 17. stol. Je zde zastoupena celá řada typů okenních skel. Kromě toho zde byly nalezeny i 3 části středověkých skleněných pohárů. Naopak na vnitřní straně zdiva se zachovala na stěnách omítka až se 3 vrstvami liček. Střední z nich vykazuje kresby červenou a černou barvou. Bohužel na úlomcích nelze rozeznat žádný obrazec či motiv.

Jak jsem se již zmínil, došlo k porušení mozaikové podlahy při hloubení hrobových jam. Již 30 cm pod zmíněnou podlahou jsme narazili na druhotně uložené lidské pozůstatky z hrobů narušených při stavbě kanálů. Při střední části zadního pilíře to byla lebka s několika drobnými kostmi a při severní zdi v přední části lodě jsme nalezli dlouhé kosti několika jedinců. Regulérní hroby byly ukládány ve dvou vrstvách. V hloubce zhruba 50 cm pod podlahou se nacházely dětské kostry, které ležely šikmo lodí ve směru východ—západ, respektujíce směr k východu podle hlavního chrámu. O 20 až 30 cm hlouběji to byli dospělí jedinci, i když i v této vrstvě se objevovaly pohřby dětí pochováni nohama souběžně se zdmi kaple tedy respektujíce orientaci této kaple. Hrob č. 1 se nacházel po levé straně pod pilířem tribuny. Jednalo se o 160 cm dlouhého jedince. Také tato kostra byla zachycena stavbou kanálu, při níž jí zmizela část levé ruky a nohy. Pod lebkou se nacházel v poměrně dobrém stavu zachovaný zbytek rakve. Na několika místech jsme v hrobě nalezli,

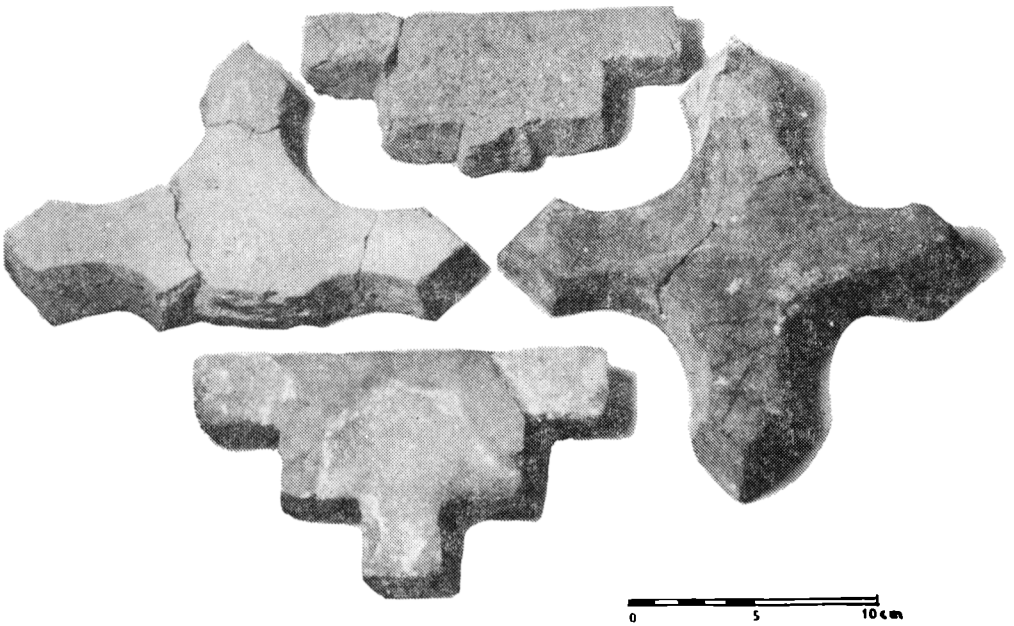

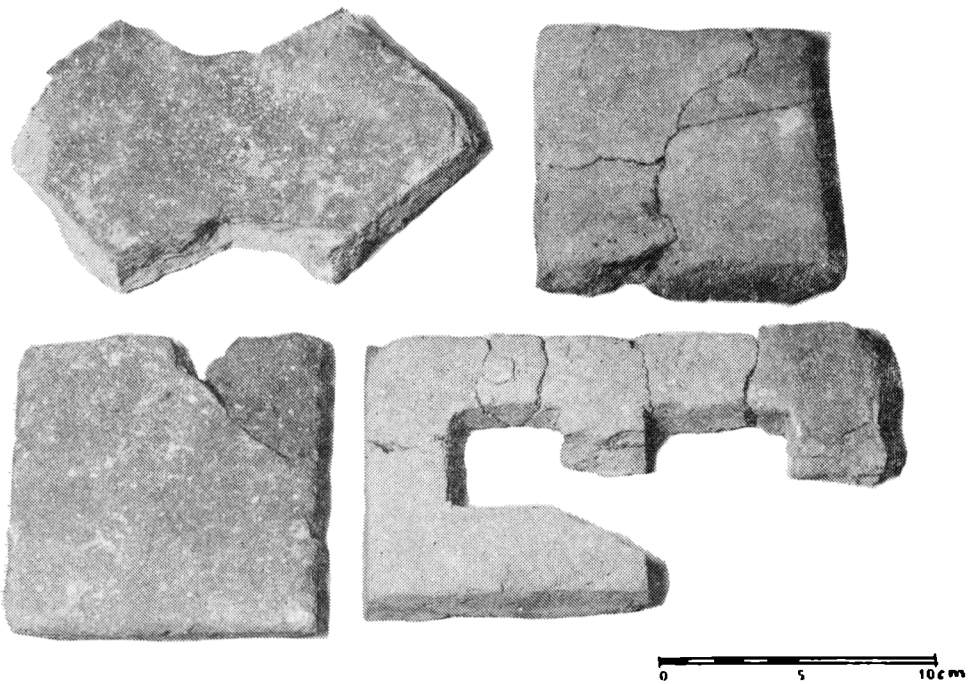

Obr. 12. Dlaždice geometrických tvarů.

podobně jako u jiných hrobů, křídlové hřeby se zbytky dřeva víka a bočnic rakve. Hlava kostry byla mírně nahnuta k severu, ruce položeny podél těla, nohy souběžně. Ve stejné hloubce při střední části pilíře se nacházel malý hrob o velikosti 25 × 58 cm. Také zde jsme kromě drobných kostí nalezli i úlomky dřeva. V čelní rovině s těmito hroby byl situován i 3. hrob při severní stěně lodě, z něhož jsme odkryli jen nohy, neboť zbytek se nachází pod zásypem inženýrských sítí. Šířka tohoto hrobu byla v prostoru nohou 43 cm. Při pravé noze kostry č. 1 se v superpozici objevila hrobová jáma s kostrou č. 4 (obr. 10e). Jednalo se o jeden z již zmíněných dětských hrobů ve vyšší vrstvě. V zásypu tohoto hrobu byl nalezen střep výdutě s velmi ohlazenými okraji zdobenými 2 nevýraznými žlábky. Také z hrobu č. 2 pochází výduť zdobená řadami jemných vpichů radélka. Všechny tyto střepy lze datovat do 1. pol. 13. stol. a pocházejí ze zahloubeného objektu, který zmíněné hroby protaly.

Nepatrně posunut k severu se směrem k presbytáři vyrýsoval hrob č. 7, přes nějž, opět šikmo, byl situován dětský hrob. Dospělý jedinec spočíval v hrobě č. 5 při severní stěně. Jednalo se o jediný hrob s milodarem, který představoval růženec tvořený korálky o dvou velikostech vyrobených z kosti a spojené bronzovými háčky. Nebožtík ho měl vložen do dlaně pravé ruky. Celkem jsme nalezli 62 kostěných korálků, z toho 8 bylo většího rozměru (obr. 10c). Všechny byly zdobeny střídavě vodorovnými a šikmými vřezy a převážná většina z nich silně patinována do zelena. V řadě s hrobem č. 5, směrem k východu, se nacházel hrob č. 10. V prostoru za roznašecím pilířem jsme odkryli hrob č. 6 a souběžně s ním jižním směrem č. 8, který byl situován do jz rohu lodě. Jelikož celý prostor kaple nebylo možné prozkoumat, nelze říci, kolik hrobů se zde nalézalo, zvláště když místy byly ve dvou vrstvách.

Střepový materiál, objevený v zásypu hrobů, je spolu se zbytky mozaikové podlahy a dochovanými stavebními články, zvláště pak s armováním sz nároží kaple, které se přesně shoduje s armováním vstupní věže, důležitou pomůckou pro datování kaple sv. Kateřiny. Také nálezy keramiky z prostoru presbytáře a z mohutných vrstev za západní stěnou ukazují, že stavba byla založena v 1. pol. 13. stol., tedy, že pochází ze samotného počátku vzniku kláštera. Vzhledem k tomu, že stavba zasáhla objekty, které ji předcházely, propálené vrstvy v presbytáři a zvláště jámu vyplněnou uhlíky ve střední části lodě, můžeme konstatovat, že místo bylo osídleno již před zmiňovaným založením stavby. Mohou to být pozůstatky po provizoriích, které se zde v počátcích kláštera zcela určitě nalézaly. O takových stavbách pojednává již Dalborg (1891, 317) či Podlaha (1910, 66), který píše, že provizória stála i 30 až 50 let. Z historie máme řadu informací o tom, jak zakládání takového kláštera probíhalo. Např. ve Žďáru n. Sáz. bydleli členové řádu v době rozestavěnosti kláštera nejdříve v malé vsi poblíž zakládaného kláštera, a to 1—2 roky, pak 9 let v prozóriích, sice ještě mimo areál, ale již blíže ke stavbě (Charvátová, rkp. 10). Vzhledem k přírodním podmínkám byly tyto možnosti v Předklášteří značně omezeny, takže provizorní stavby se od začátku musely nalézat v centru kláštera.

Menší kaple sv. Kateřiny byla zjevně dostavěna dříve než velký chrám, čemuž napovídá směr starších koster, zatímco mladší již respektují svým uložením orientaci hlavního kostela k východu. Než byl dokončen chrám Nanebevzetí, mohla kaple sv. Kateřiny sloužit jako prozatímní kostel, jak napovídají zprávy i z jiných klášterů té doby. V těchto počátcích sloužil též k účelům pohřebním, i když zřejmě jen pro určitou skupinu lidí, jako byli donátoři, probošti ap. Poslední nebožtík zde byl uložen někdy na počátku 15. stol., neboť podlaha, kterou na základě analogií můžeme poměrně přesně datovat do pol. 15. stol. již jimi narušena nebyla. Teorii o stáří kaple podporuje i existence tympanonu s údajným vyobrazením královny Konstancie s insigniemi cisterciáckého řádu, který se nachází v lapidáriu místního muzea. Původ tohoto kamene není přesně znám. Do Předklášteří se vrátil po letech z majetku Moravské galerie, která ho získala ze zdi jednoho z tišnovských domů. Je datován k roku 1240

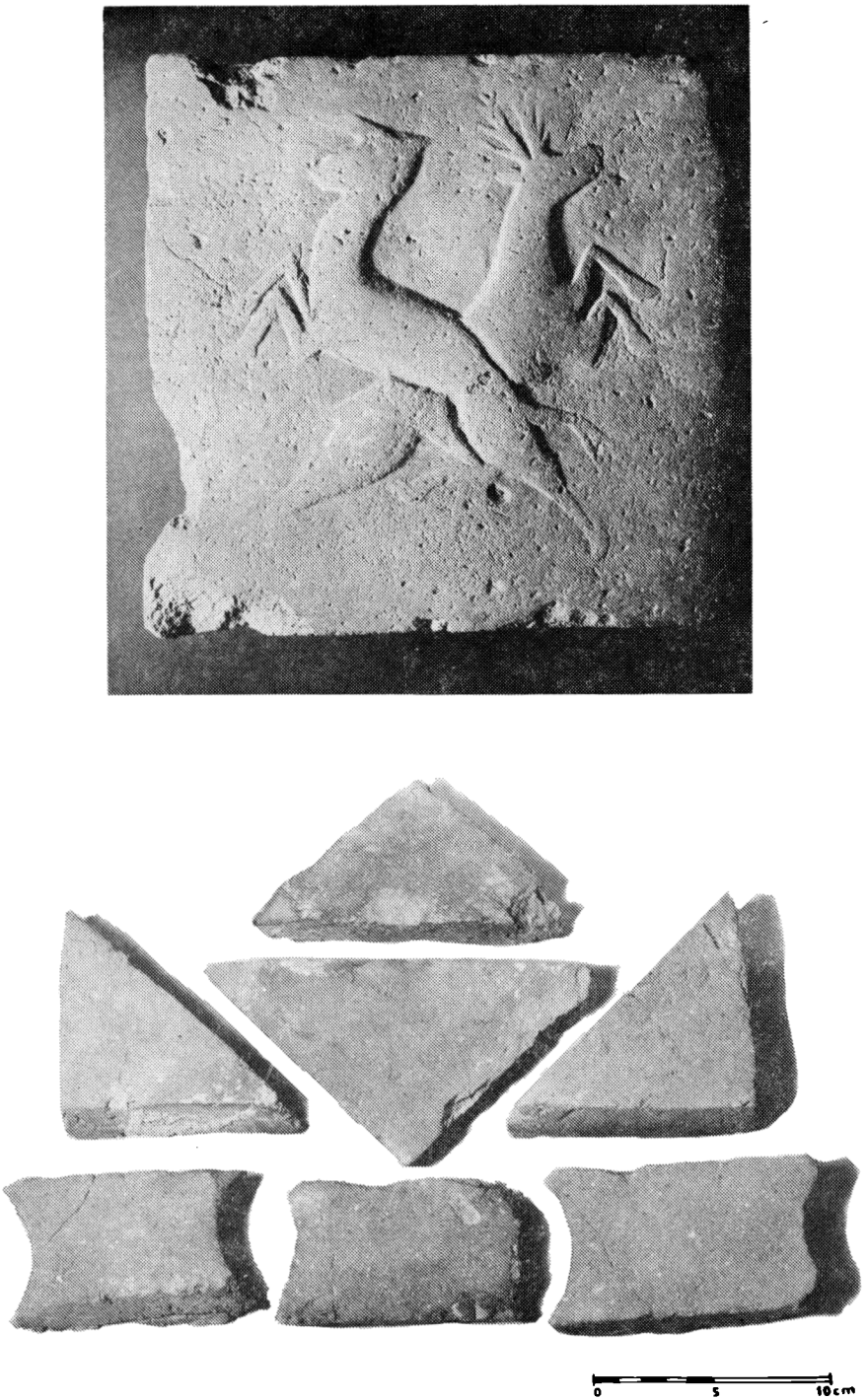

Obr. 13. a — reliéfní dlaždice, pol. 15. stol., b — dlaždice geometrických tvarů. (Foto V. Gánoczyová)

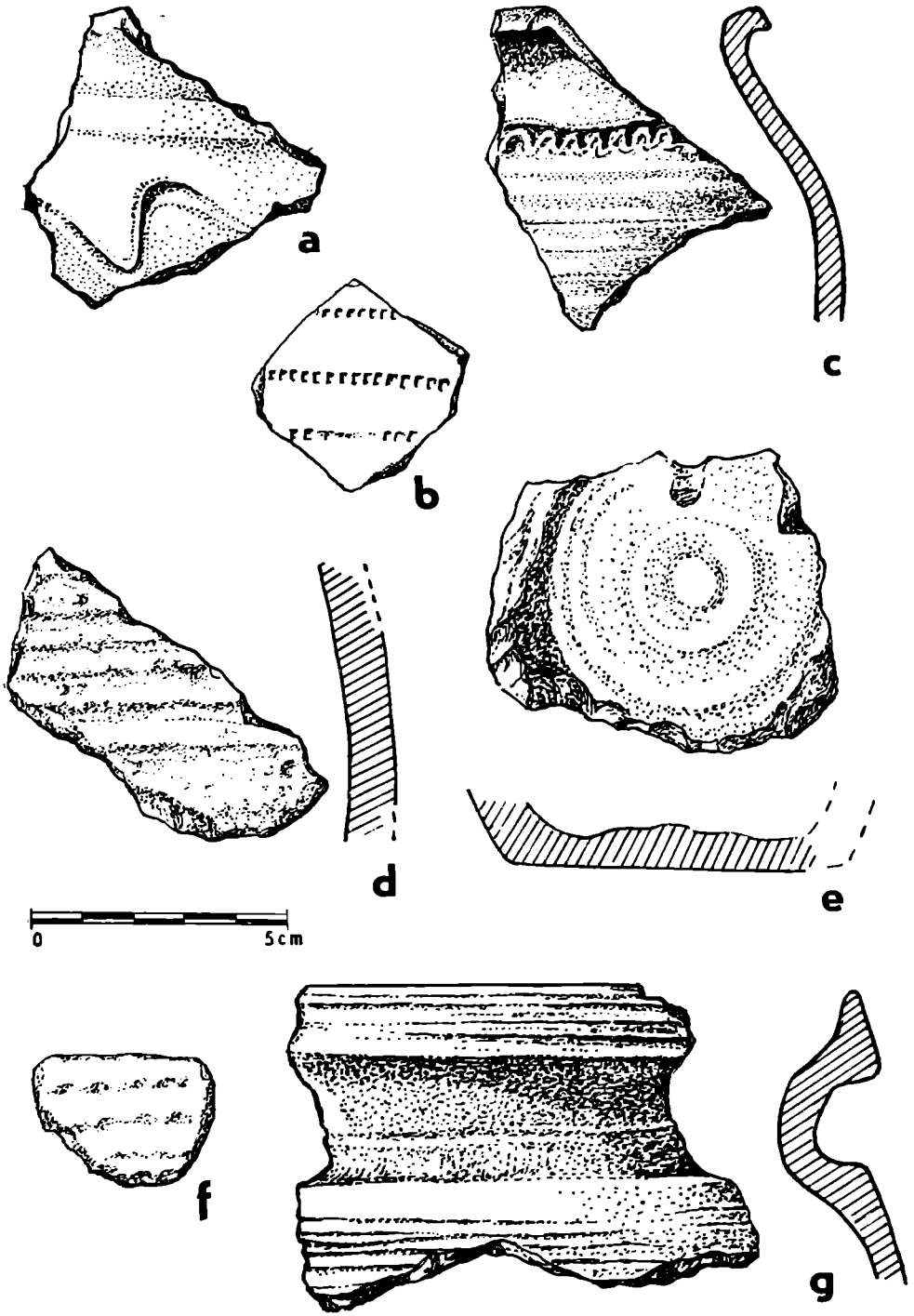

Obr. 14. Keramické nálezy ze starších vrstev.

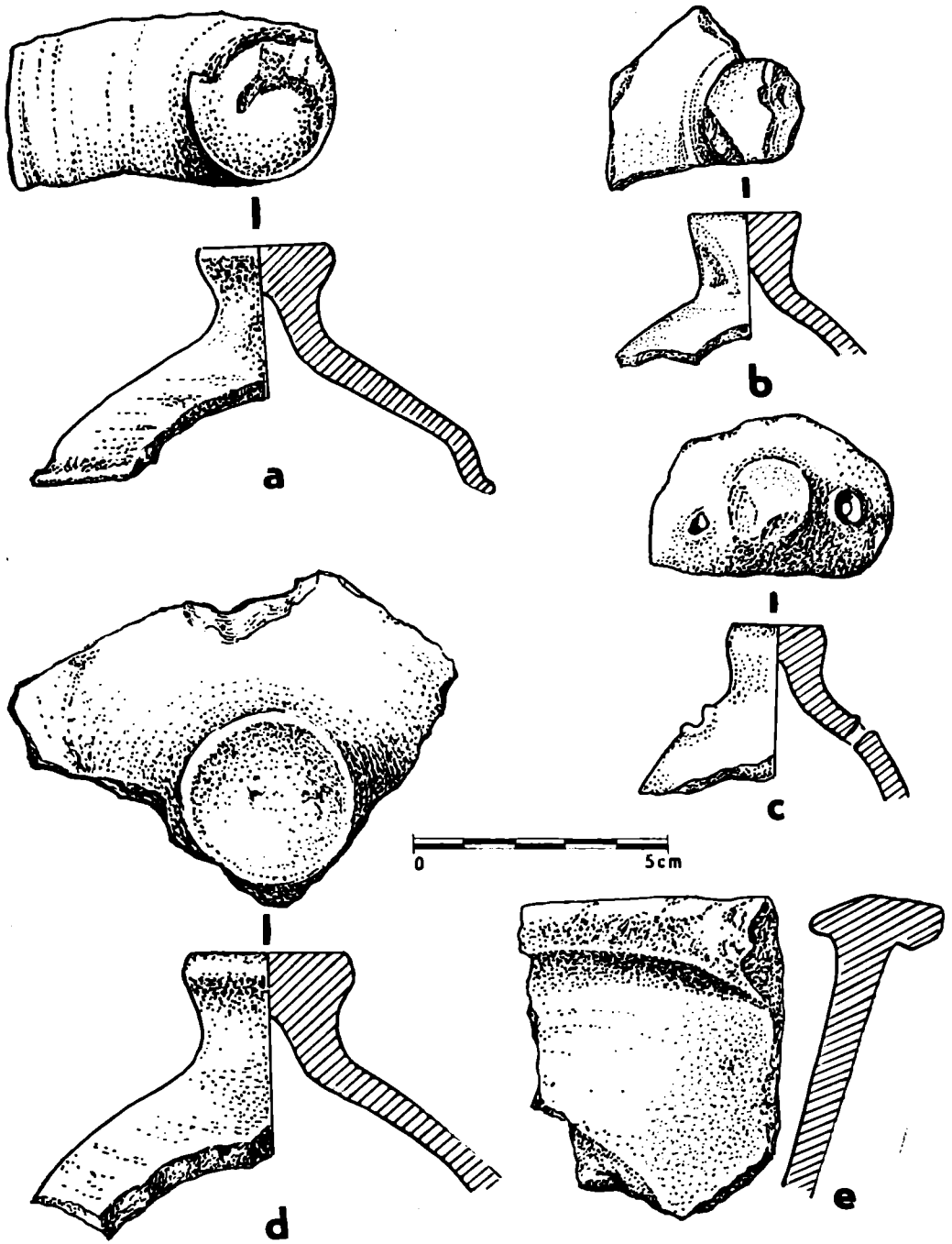

Obr. 15. Poklice a okraj mísy z ml. vratev.

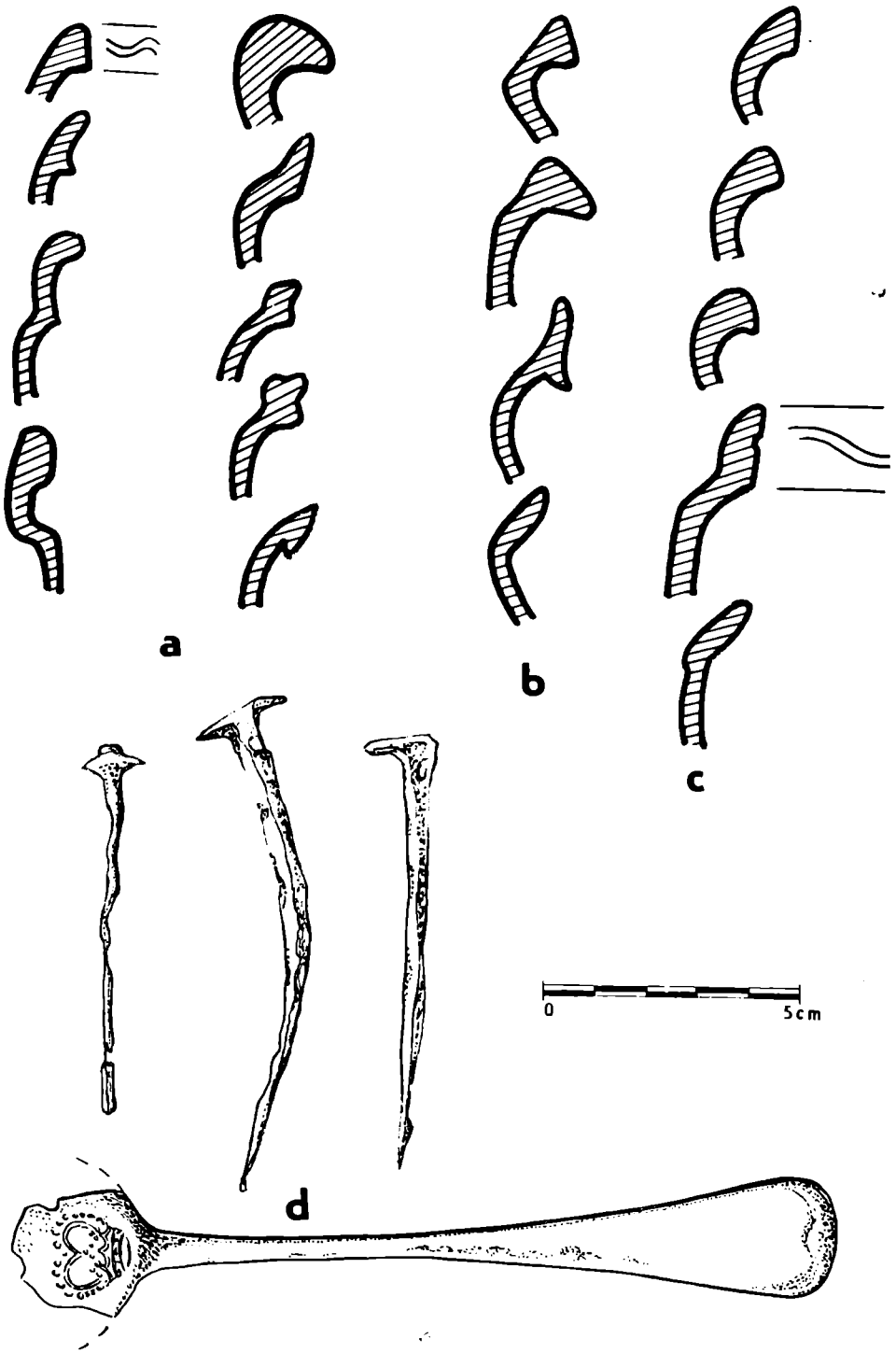

Obr. 16. Okraje nádob: a — ojediněle zastoupene tvary, b — středně zastoupené tvary, c — tvary s nejvyšším zastoupením, d — kovové předměty z kaple sv. Kateřiny. (Kresby a foto V. Gánoczyová)

a jeho rozměry přesně odpovídají námi zjištěné vstupní partii kaple sv. Kateřiny. Wolný píše, že v této kapli byly oblékány jeptišky do řádového roucha, čili tzv. obláčky (Wolný KT I, III, 1856, 353). Domnívám se, že její pozdější funkce byla spojena spíše s činností špitálu, či tzv. kaple před branou, jak to známe z Vyššího Brodu.

S menším kostelem vedle velkého se setkáváme téměř u všech cisterciáckých klášterů v našich zemích. Např. existence menšího kostela je doložena před stavbou baziliky k r. 1204 v Plasích (Charvátová, rkp. 7), či kaple Andělů strážných ve Zlaté koruně, která souvisela s osobou panovníka. Vzhledem ke vztahu královny Konstancie ke klášteru v Předklášteří, nemůžeme ani tuto funkci vyloučit. Naopak se zdá, že zmíněný tympanon s jejím vyobrazením by této teorii dával za pravdu.

Pokud se týká architektury kaple, můžeme konstatovat, že plně odpovídá době, do které ji klademe. Jedná se o jednoduchou dispozici s 5bokým uzávěrem osmiúhelníku, se vstupem od jihu původně chráněným zřejmě malou předsíňkou a s tribunou zaklenutou na středový pilíř umístěný v zadní části lodě. Obdobné stavby z téže doby nalezneme na řadě míst našeho území. Stavebně se též zcela shoduje s chrámem Nanebevzetí Panny Marie, jehož je starší sestrou. Závažnou otázkou, na kterou se nám nepodařilo nalézt odpověď, je fakt, jak je možné, že po celá staletí unikala kaple písemné pozornosti a dochovaly se nám k ní pouze 2 kresby, z nichž nebýt jedné, nevíme ani, jak se tato kaple nazývala. Proto nás čím dál tím častěji napadala myšlenka, zda toto mlčení nebylo z nějakého důvodu záměrné. V okruhu cisterciáckých staveb totiž nemá obdobu, aby se o kapli, která stála bezmála 550 let, nedochoval ani jediný písemný záznam.

Ke zbourání kaple došlo zřejmě v souvislosti s porušením její statiky a vychýlením stavby k severu, jak ukazují dochované části. K tomu jistě přispěla i přestavba, která již naklánějící se stranu podepřenou pilíři zatížila ještě věží. Jelikož se zpráva o kapli nevyskytuje v zápisu o zrušení kláštera v r. 1782, kde jinak je evidována každá sebemenší maličkost, muselo k jejímu zbourání dojít krátce před tímto datem.

Po jejím zboření následovala stavba kanálů a vyrovnání terénu, při kterém se zachované části zdiva dostaly poměrně hluboko pod terén a čekaly další staletí na odkrytí.

Několikaletý archeologický výzkum areálu kláštera v Předklášteří vymezil původní stavební rozsah klášterní zástavby a prokázal její pevnostní charakter. Základem kláštera byl kostel s přilehlým konventem a hradební zeď s obrannými věžemi doplněnými obytnou stavbou u vstupní věže. Z dalších staveb jsme prokázali pouze kapli sv. Kateřiny. Ze zbytků dalších stěn však lze předpokládat, že se zde nacházely i další budovy či dělicí zdi. Pevnostní charakter ukazuje na nutnost ozbrojené hotovosti, která by klášter podle potřeby chránila. Jak máme doloženo z písemných zpráv, uchylovaly se sestry v dobách nebezpečí na hrad Pernštejn a vlastní klášter byl patrně ponechán svému osudu. Tak tomu bylo např. za husitského vpádu. Lze se domnívat, že klášter chránili v podstatě při běžném provozu proti lupičským bandám pouze v nejbližším okolí kláštera bydlící čeledínové a pacholci docházející do kláštera za prací.

I když jsme nebyli schopni archeologickým výzkumem podchytit všechny informace o podobě kláštera v jeho počátcích, domníváme se, že námi zjištěná fakta se stanou cenným zdrojem poznatků pro další bádání o podobě klášterních staveb 13. stol. Přirozeně největší význam mají pro poznání nejstarších dějin samotného cisterciáckého kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova.

V roce 1993 výzkum pokračoval odstraněním kontrolního profilu a prozkoumáním jižní části lodě, která nebyla stavbou kanálu tak poškozena. Z toho důvodu se nám zde podařilo zachytit a odlišit jednotlivé úrovně podlah lépe, než v severní části. Celkem jsme prokázali existenci čtyř podlah. Nejmladší vznikla zřejmě

v období baroka a projevovala se silnou celistvou vrstvou vápenné malty, v níž se zachovaly otisky dlaždic o straně 25 cm. Pod 12 cm vrstvou zeminy se nacházela dlažba ze čtvercových dlaždic položených kosodélně se šikmými boky. Jedna strana měla délku 14 cm, na rozšířené straně pak 16 cm. Tato dlažba je známa z více míst kláštera, kde ji klademe do 15. stol. Také ona byla položena do vápenné malty, pod níž byla 5 cm vrstva písku. Ta spočívala na starší podlaze opět z lité vápenné malty, ve které se však zachovaly zbytky a bohaté otisky s částmi dlažby s geometrickými dlaždičkami sestavenými do mozaiky. Čtvercové dlaždičky této vrstvy mají délku strany 12 cm. Tuto podlahu jsme na severní straně považovali za nejstarší. Zde se nám však podařilo o 34 cm níže odkrýt ještě jednu vápennou vrstvu malty, tentokráte však bez jakýchkoliv stop po dlažbě. Tato vrstva je silně narušena hrobovými jamami. Pod ní se místy nachází navážky a objekty s tuhovou keramikou počátku 13. stol., místy prostupují již naplaveniny.

V přední části lodě u jižní stěny byl situován hrob č. 13, do kterého se propadla dlažba předpokládaného 15. stol. Starší vrstvy dlažeb zde byly zničeny. Hrob byl ve srovnání s ostatními zapuštěn hlouběji a v jeho zásypu i na jeho dně se nacházely dlaždičky mozaikové podlahy opět spolu s keramikou počátku 13. stol.

Mozaiková podlaha se nám zachovala v dobře i barevně čitelném obrazu, neboť při vytrhávání zůstaly v mnoha případech spodní části dlaždiček nalepeny v maltě. Obrazec se nám dochoval na ploše 141 × 30 až 70 cm. Vzhledem k umístění a velikosti obrazce lze předpokládat, že v přední části lodě byly položeny do čtvrceného čtverce 4 různé obrazce, které byly patrně centrálně propojeny a rámovány. V dochovaném motivu je středem opakujících se tvarů kruh, na nějž jsou do kříže napojeny obdélné dlaždičky s půlkruhovými výřezy a mezi nimi jsou položeny čtvercové dlaždičky. Na okrajích se střídají trojúhelníkové a půlkruhové dlaždičky, to podle toho, zda na okraj dosedají 2 čtvercové nebo 2 půlkruhové výseče obdélných dlaždic. Z východní strany je obrazec ohraničen ještě řadou trojúhelníků a čtvercových dlaždiček ve vzdálenosti 40 cm od presbyteria. Západní stranu ohraničují za trojúhelníky obdélné dlaždičky, za kterými zřejmě následoval další motiv a oba byly od jihu lemovány jakýmsi pletencem, tj. obdélnými dlaždičkami položenými proti sobě tak, že jedna jejich strana vždy byla zahnuta a prostor mezi nimi vyplňovala malá dlažka ve tvaru čtvrtkruhu. Otisk pletence se zachoval v délce 362 cm a byl široký 24 cm. Je nutné konstatovat, že tento obrazec nezahrnuje zdaleka všechny tvary, které jsme nalezli. Především zde nejsou obsaženy velké hvězdicové dlaždice, které mohly být ústředním motivem celého obrazce, dále malé kostky zasazené do rámových dlaždic, rohové výseče se čtvrtkruhem, čočkovité či stupnicovitě hraněné dlaždičky. Z toho vyplývá, že další obrazce se lišily a obsahovaly jiné motivy. Pletenec končí přibližně v polovině délky lodě. Vzhledem ke značnému poškození zde ukončení nelze přesně určit a dále se střídají pásy čtvercových dlaždic položených vzhledem ke zdi lodě pravoúhle nebo kosodélně. Podél stěn jsou situovány dlažky trojúhelníkové.

V závěru výzkumu se nám tedy podařilo ozřejmit existenci mozaikové podlahy datovatelné do 13. až 14. stol., která byla po husitském vpádu nahrazena podlahou novou. Nejasná zůstává funkce nejstarší vápenné vrstvy, která je 30 cm pod prahem. Snad se jednalo jen o jakési zpevnění starších vrstev, především navážek.

Literatura

BELCREDI, L., 1990: Čepička – opevnění nad klášterem Porta coeli v Tišnově-Předklášteří. ČMM, vědy spol., LXXV, 99–122.
BÍLÝ, J. E., 1854: Klášter Tišnovský, řečený Porta Coeli. Kalendář Moravan 3, 40–51.
DALBORG, L., 1881: Die Kirchen und Kloster der Cistercienser. Stud. und Mitt. sue dem Benedikt. und Cister. Orden.
DROBNÁ, Z., 1940: Předklášteří u Tišnova, Praha.
DUFEK, E., 1940–1942, 1949: Dokumentace k opravám klášterního kostela v Porta coeli a jeho okolí. (Písemná a grafická dokumentace), (uložení OM Brno-venkov v Tišnově).
– 1950: Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Porta coeli v Předklášteří. (Rukopis a výkresová dokumentace), (uložení OM Brno-venkov v Tišnově).
CHARVÁTOVÁ, K.: Postup výstavby cisterciáckých klášterů v Čechách. Referát. Rkp. zapůjčený z kat. dějin umění MU v Brně.
KALINOVÁ, A., 1980: K stavebnímu vývoji kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova. Dis. práce na FF MU v Brně.
KLÁTIL, R., 1925: Pamětihodnosti Předklášteří a kláštera Porta coeli. Tišnov.
KONEČNÝ, L., 1988: Klášter Porta coeli v Předklášteří u Tišnova-proboštství. Podpovrchový stavebněhistorický průzkum. Brno. Uložení OM Brno-venkov v Tišnově.
KUTHAN, J., 1974: Fundace a počátky kláštera cisterciaček v Tišnově. ČMM vědy spol., 93, 361–370.
– 1983: Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách. Praha.
OHAREK, V., 1923: VVM, Tišnovský okres.
PODLAHA, A., 1910: Posvátná místa království českého 4. Praha.
ŠILHAN, J., 1987: Počátky tišnovského kláštera. VVM XXXIX, 311.
URBÁNEK, J. F., 1908: Tišnov a Tišnovsko. Nové Město.
WOLNÝ, G., 1836: Die Markgrafschaft Mähren IIB, I. abt. 504, Brünn.
– 1956: Kirchliche Topographie von Mähren, IB II. abt., 339. Brünn.

Prameny

CDM – Codex diplomaticus Moraviae (ed. Boček, Brandl).
SOAB – Státní oblastní archiv Brno, B2, F10, G1.
SÚAP – Státní ústřední archiv Praha, f. Morava.
ZDB – Moravské zemské desky – kraj brněnský (ed. Kalina 1950).

Zusammenfassung

Archäologische Erforschung der Kapelle der Hl. Katharina und des Klosters Porta Coeli in Předklášteří u Tišnova (Vorkloster bei Tischnowitz)

Die Kolonisierungsbestrebungen des Zisterzienserordens betrafen in der ersten Hälfte des 13. Jh.s das wenig besiedelte Gebiet um Tišnov (Tischnowitz) unweit von Brünn und beeinflußten für lange Jahrhunderte die weitere Entwicklung der erwähnten Gegend. Die Königin Konstanze entschied im J. 1233, hier ein Frauenkloster aufzubauen und gemeinsam mit dem mährischen Markgrafen Přemysl beschenkte sie es mit zahlreichen Gütern.

Die Gestaltung der Hauptkirche wurde durch ihre Entscheidung, sich hier bestatten zu lassen, beeinflußt, und so entstand bei den strengen Zisterziensern ein monumentales Portal am Haupteingang in die Kirche.

Bei den Diskussionen über die ursprüngliche Gestalt des Klosters ging man immer von der Existenz der Mariä-Himmelfahrts-Kirche und des anliegenden Konvents mit einem gut erhaltenen Kreuzgang aus. Über den Gesamtumfang des Klosters und über die weiteren Bauten wußte man jedoch fast nichts. Die Antworten auf diese Fragen sollte die baugeschichtliche und vor allem archäologische Forschung bringen, die hier in den Jahren 1987–1992 verlief.

Den archäologischen Arbeiten im eigentlichen Kloster ging die Erforschung der Befestigung auf dem Berg Čepička (Käppchen) voran, die schon publiziert wurde (Belcredi 1990). Ihr folgte die Erforschung der an der Westschanze erbauten Propstei, in der zwei Ecktürme identifiziert wurden, von denen einer als Tor gedient hatte. Rings um die Schanze wurde ein offenbar 4 m tiefer Graben freigelegt. Wir setzten die Abdeckungsarbeiten in den Räumen der ursprünglichen Sprechstube und des Ganges und weiter an der ehemaligen Nordecke fort, wo wir die ursprüngliche Plazierung von Aborten fanden. In der Hauptkirche fanden wir drei Bodeniveaus, von denen das älteste in das 15. Jh. datiert werden konnte, und zwei Grabstätten von Ordensschwestern aus dem 17. Jh. Auf dem Hofplatz wurde eine zur Ecke des ehemaligen Speichers führende Mauer festgestellt, die offenbar die Bewegung der Laien im Kloster zu den wirschaftlichen Räumen, zur Sprechstube und zur Wohnung der Äbtissin hin abgrenzte. In der Umgebung der Kirche

befanden sich Überreste weiterer Mauern, die man jedoch näher nicht bestimmen konnte. Die meisten von ihnen wurden bei Umbauten schon vor 50 Jahren teilweise zerstört. Als die wichtigste zeigte sich jedoch die Erforschung der Kapelle der Hl. Katharina im Nordwestteil des Hofes. Wir entdeckten hier einen sakralen Bau von einer Größe 16 × 8 m. Über die Kapelle hat sich keine schriftliche Nachricht erhalten, und so kennen wir sie nur von zwei Abbildungen aus dem 18. Jh.

Es handelt sich um einen Einschiffbau mit fünfseitiger Verschließung des Achteckes. Im Zentrum des Presbyteriums ist der Grund der Altarmensa erhalten, in der Hinterpartie dann ein Mauerblock unter die Säule, die die Balkongewölbe getragen hat, und in der Nordwestecke Überreste einer Schneckentreppe nach dem Barockumbau. In die Kapelle trat man vom Süden ein, wo sich Mauerreste eines Vorzimmers erhalten haben. Die Ecke ist mit bearbeiteten Steinen armiert, die am besten an der Nordwestseite erhalten sind, wo sie die Höhe 170 cm erreichen. Von dieser Seite wurden infolge der Neigung des Baues auch drei mächtige Stützen hinzugebaut. Über die Kapelle wurden anfang des 19. Jh. Wasserkanäle errichtet, die nach der Auflösung des Klosters im I. 1782 die hiesige Kartonagenfabrik mit Wasser versorgten. Erst nach ihrer Abschaffung fanden wir nach und nach die einzelnen Niveaus der Böden. Insgesamt haben wir 3 Niveaus gefunden, von denen das jüngste aus der Hälfte des 15. Jh.s stammt und aus quadratförmigen Fliesen mit dem Motiv eines Hirsches und eines Einhornes im Sprung gegeneinander besteht. Darunter entdeckten wir im Vorderteil auf der Fläche 120 × 210 cm einen Boden aus kleineren quadrat- und dreieckförmigen Fliesen, die man in das 14. Jh. datieren kann. Das ganze Schiff der Kapelle wurde mit Gräbern ausgefüllt, und zwar in zwei Schichten. In Verschüttungen dieser Gräber fanden wir Überreste des urprünglichen Zisterziensermosaikpflasters, ebenso wie auch ein jüngeres in zwei Farben. Insgesamt handelte es sich um 13 verschiedene geometrische Formen, von denen einige sehr unterschiedliche Maße hatten. An drei Stellen durchschnitten die Gräber und die Kapellenfundamente ältere Objekte mit Keramik aus dem frühen Anfang des 13. Jh.s. Dem zweiten Pflaster entspricht dann eine verhältnismäßig einheitliche Keramikschicht aus dem 14. Jh.

Bei der Bestimmung der ältesten Gestalt des Klosters konnten wir uns auf eine Auskunft aus dem J. 1249 stützen, die besagt, daß die Kirche beendet sei. Das Kloster wurde in der Hälfte des 15. Jh.s nach der Ausplünderung von den Hussiten wiederhergestellt. Verhältnismäßig oft werden in den schriftlichen Nachrichten Dachreparaturen erwähnt, aber eine Bautätigkeit, die die Gestalt des Klosters grundsätzlich verändert hat, beobachten wir erst am Anfang des 17. Jhs.

Die Erforschung der Kapelle der Hl. Katharina brachte eine weitere Erkenntnis über die Geschichte des Klosters Porta coeli in Předklášteří bei Tišnov. Für eine wichtige Feststellung halten wir die Erkenntnis über die Besiedlung der Stätte schon vor dem Bau, es konnte sich jedoch um Überreste von Klosterprovisorien oder Wohnungen der Prospektoren gehandelt haben. Sie wurde jedoch vom Gesichtspunkt der materiellen Kultur aus bedeutsam, denn ein Zisterziensermosaikpflaster in solcher Formenvielfalt und solcher Menge ist von unserem Gebiet bisher nicht bekannt. Auch die Erkenntnisse über die weiteren Entwicklungsphasen der Besiedlung und der Baugestalt der Kapelle sind nicht zu unterschätzen.

Wenn wir auch nicht in der Lage waren, durch die archäologische Forschung alle Informationen über die Gestalt des Klosters in seiner Anfängen zu erfassen, nehmen wir an, daß die von uns festgestellten Fakten zu einer geschätzten Erkenntnisquelle für die weiteren Forschungen über die Gestalt der Klosterbauten des 13. Jh.s werden. Die größte Bedeutung haben sie natürlich für das Kennenlernen der ältesten Geschichte des Zisterzienserklosters Porta coeli in Předklášteří bei Tišnov selbst.

Abbildungen:

1. Situationsplan der archäologischen Lokalitäten: Předklášteří – Kloster Porta Coeli – Kapelle St. Katharina und Befestigung auf der Anhöhe Čepička. Katastralgebiet Předklášteří, Bez. Brno-Land. (Gezeichnet Z. Špičák.)
2. Klosterareal Porta Coeli bei Předklášteří bei Tišnov. a – Wahrscheinlicher Zustand im 13. Jhdt, b – Wahrscheinlicher Zustand im 17. Jhdt, c – wahrscheinlicher Zustand im 18. Jhdt. (Gezeichnet Z. Špičák.)
3. Einer der im Propsteiareal entdeckten Keller (Foto P. Smékal).
4. Das Tischnowitzer Kloster um 1727, Ausschnitt aus der kolorierten Zeichnung von C. J. Wokaun, dem Tischnowitzer Syndikus (Archiv der Stadt Brünn, Hofferiana).
5. Das Tischnowitzer Kloster im 3. Viertel des 18. Jh.s (Bibliothek des Klosters in Osek).
6. Ein entdeckter Kanal über die Kapelle (Foto Autor).
7. Der Nordteil des Presbyteriums mit der Mensa und dem Pflaster des 2. Niveaus. Quer über die Mensa wurde das Mauerwerk der Kanäle gebaut. (Foto Autor.)
8. St. Katharina Kapelle im Klosterareal Porta Coeli in Předklášteří bei Tišnov. Stand der archäologischen Forschung im Jahr 1992.
9. St. Katharina Kapelle im Klosterareal Porta Coeli in Předklášteří bei Tišnov. Stand der archäologischen Forschung im Jahr 1992. Längsschnitt vom Osten zum Westen. (Gezeichnet Z. Špičák.)

10. a, b – Funde aus den Gräbern in der Mariä-Himmelfahrts-Kirche, c – Rosenkranz aus der Kapelle der Hl. Katharina, d – Nordwestecke der Kapelle, e – Gräber in der Kapelle.
11. Fliesen von geometrischen Formen.
12. Fliesen von geometrischen Formen.
13. a – Reliefffliesen, Hälfte des 15. Jh.s, b – Fliesen von geometrischen Formen (Foto V. Gánoczyová).
14. Keramische Funde aus älteren Schichten.
15. Deckel und ein Schüsselrand aus jüngeren Schichten.
16. Gefäßränder: a – vereinzelt vertretene Formen, b – Formen von mittlerer Vertretung, c – Formen mit der häufigsten Vertretung, d – Metallgegenstände aus der Kapelle der Hl. Katharina (Zeichnungen und Foto V. Gánoczyová).